

Luento 11: Tietoturvasta ja kertausta

Ma 2.12.2013

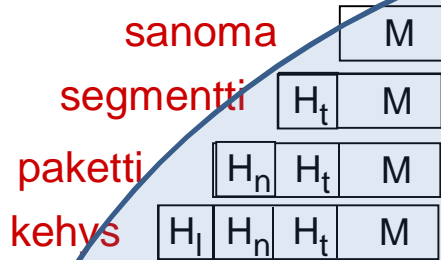
Tiina Niklander

Kurose&Ross
Ch 1.6, Ch 8.1, Ch 8.9.1

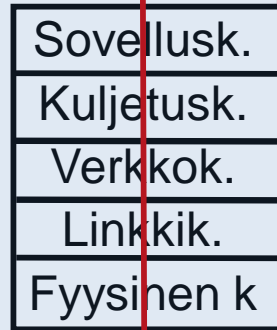
Pääasiallisesti kuvien
© J.F Kurose and K.W. Ross,
All Rights Reserved

Luennon sisältöä

Lähettäjä (sender)

message,
segment
datagram
frame

kytkin

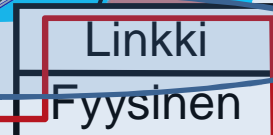
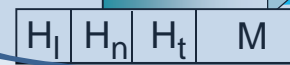
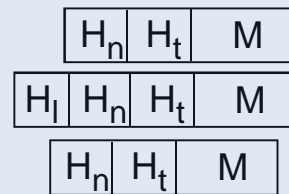
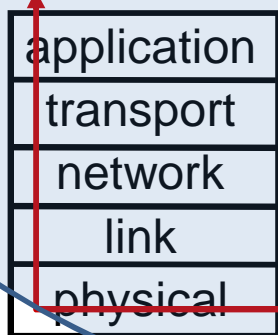
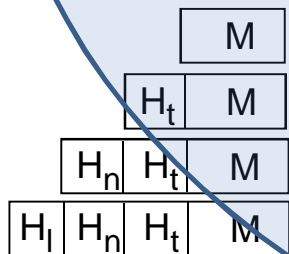
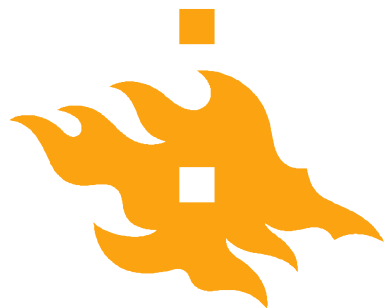

Fig 1.24 [KR12]

Vastaanottaja (recipient)

reititin

Sisältö

Tietoturva-kurssit:

- kryptografian perusteet
- IPSec

Turvavaatimukset

Uhkia

Palomuuuri

+ Kertausta

Oppimistavoitteet:

- Osata kuvailla tietoliikenteeseen kohdistuvat riskitekijät ja turvallisuusuhat
- Osata selittää, kuinka palomuuuri toimii
- Ymmärtää tietoturvasta sen verran, että osaa huolehtia oman koneen turvallisuudesta

Tietoturvasta

Turvavaatimukset

Ch 8.1

Turvavaatimukset

Luottamuksellisuus (confidential, secrecy)

Vain lähettäjä ja vastaanottaja 'ymmärtävät' sanoman sisällön

Muut eivät saa välttämättä tietoa edes sen olemassaolosta (esim. Salakirjoitus)

Autentikointi (authentication)

Lähettäjä ja vastaanottaja varmistuvat toistensa identiteeteistä

- Oikeaksi todentaminen, salakirjoitus

Eheys, koskemattomuus (message integrity)

Lähettäjä ja vastaanottaja varmoja siitä, ettei sanomaa ole muutettu siirron aikana tai myöhemmin (esim. Digitaalinen allekirjoitus)

Palveluiden saatavuus ja suojaus

Palvelut ovat saatavilla käyttötarkoituksen mukaisesti

Vain niillä pääsy, joilla lupa käyttää käyttöoikeuksien mukaisesti

- Käyttäjätunnus ja salasana, tiedostojen / objektien käyttöoikeudet, ...

Suojautuminen 'ulkoa' tulevia hyökkäyksiä vastaan (haittaohjelmat, palvelunestohyökkäys) vastaan

- palomuuuri, havaitsemis- ja puhdistusohjelmat

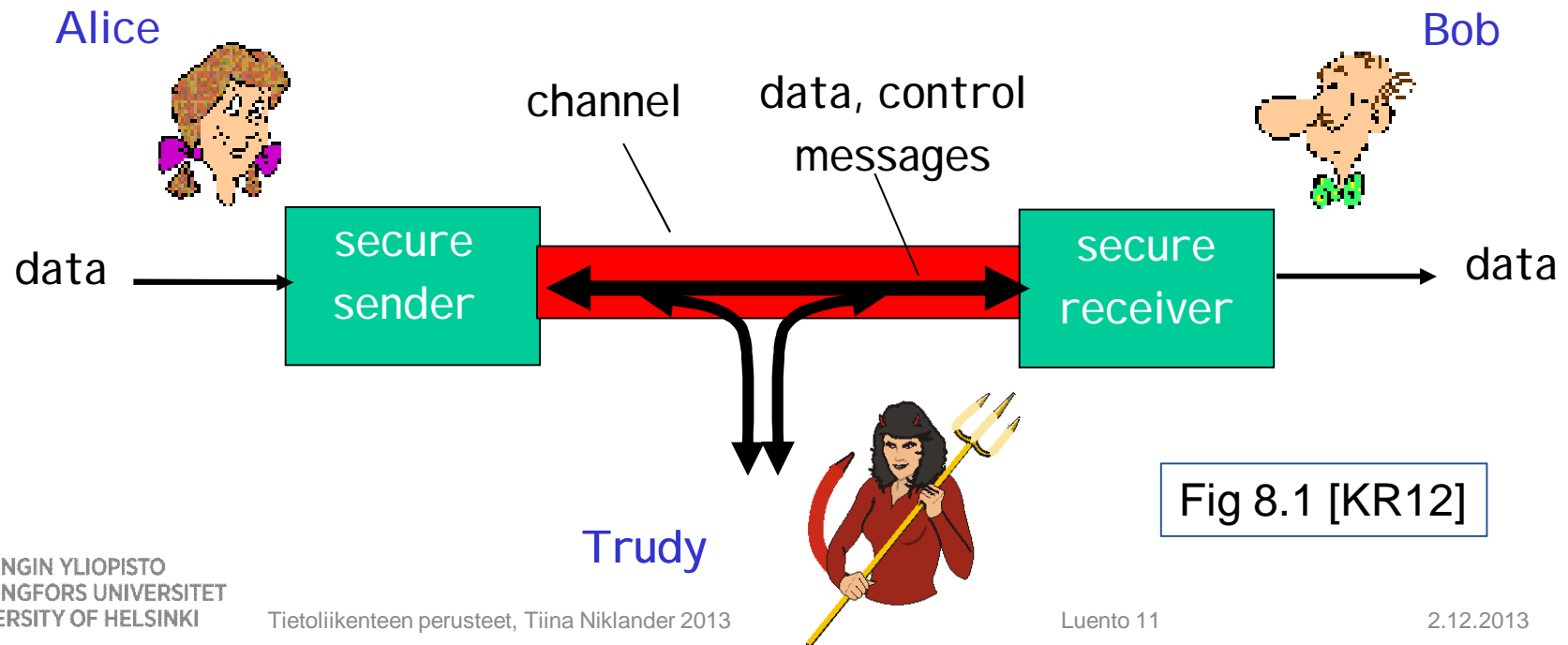
Ystävä ja tunkeutuja

Tuttu asetelma reaali maailmasta

Bob ja Alice kommunikoivat keskenään (salassa muilta?)

Trudy (intruder) voi siepata sanomia: nuuskia, kerätä tietoa

Trudy voi muunnella, tuhota ja lisätä sanomia

Kuka Alice, kuka Bob?

- Asiakasprosessi - palvelijaprosessi
 - Ihminen koneen ääressä ja palvelu palvelinkoneessa
- Web-selain ja -palvelija
 - Elektroninen kaupankäynti
 - On-line pankkipalvelu
 -
- DNS-kysely ja DNS-palvelu
- Reititystietoja vaihtavat reitittimet

....

Tietoturvasta

Järjestelmän tietoturvan määrittää sen tietoturvan kannalta heikoin elementti

Tietoturva pitää ottaa huomioon alusta asti järjestelmäsuunnittelussa

Protokollat pitää suunnitella niin että niitä voidaan päivittää (esim. SHA-1 → SHA-256)

Käytännössä tietoturvaratkaisuita tarvitaan useilla kerroksilla

Linkki (WPA, WEP, EAP, 802.1X, 2G/3G)

Verkko (IPSec); Välikerroksella HIP (Host Identity Protocol)

Kuljetus (TLS)

Sovellus (HTTPS, Radius, Diameter, S/MIME, XML Security...)

Salausmenetelmiä

Tietoturvan
perusteet

Asymmetrinen

Julkinen avain (public key),
salainen avain (private key)

Julkisten avainten jakelu

Salaus (A -> B):

- A salaa B:n julkisella avaimella
- B avaa salaisella avaimellaan

Allekirjoitus:

- A allekirjoittaa salaisella avaimellaan
- B tarkistaa allekirjoituksen A:n julkisella avaimella

Symmetrinen

Jaetut salasanat

Yleensä julkisen avaimen salausta käytetään symmetrisen avaimen muodostamiseen tiettyä yhteyttä varten

Tietoturvasta

Uhkia

Ch 1.6

Mitä Trudy puuhii?

Koputtelee koneen portteja
(mapping)

Turva-aukkojen löytämiseksi ja
koneen valtaamiseksi

Salakuuntelee (eavesdropping,
sniffing)

Sieppaa sanoman matkalla ja
tutkii sisällön

Väärentää, “peukaloi”
(impersonation, spoofing)

Vaihtaa paketin tietoja, esim.
IP-osoitteen

Tehtailee sanomia, “satuilee”
(fabrication)

Tekee ja lisää liikenteeseen
ylimääräisiä sanomia

Kaappaa yhteyden (hijacking)

Vaihtaa oman IP-osoitteen
lähettäjän /
vastaanottajan tilalle

Estää palvelun (DoS, Denial of
Service)

Kuormittaa palvelinta, jotta
se ei ehdi palvella oikeita
käyttäjiä

Koputtelu ja kartoitus (mapping)

Kaivelee ensin taustatietoja

IP-osoitteista, käyttöjärjestelmistä, verkko-ohjelmista

Hyödyntää sitten tunnettuja turva-aukkoja

Ping

Lähetää kyselyjä valittuihin verkon IP-osoitteisiin

Hengissä olevat koneet vastaavat

Koputtelu ja kartoitus (mapping)

Porttiselaus (port scanning)

Kokeilee systemaattisesti TCP/UDP-yhteyttä koneen portteihin

Vastauksista saa selville tarjotut palvelut

Onko niissä tunnettuja turva-aukoja?

- Firefox-selain 27.3.08, Facebook 25.3.08, Sampo Pankki, Applen Quicktime Player, FlashPlayer turva-aukkojen paikkausta
- Internet Explorer 7, DNS, BGP, ...
- Linux-päivityksen turva-aukko => laitoksen salasanojen vaihto (joitakin vuosia sitten)

Salakuuntelu (packet sniffing)

Tutkii linkkikerroksen kehysten sisältöä

Yleislähetys: kaikki kuulevat kaikki kehykset

Valikoimattomassa moodissa (promiscuous) toimiva sovitinkortti myös kopioi kaikki kehykset itselleen

Kuuntelevan koneen oltava samassa LAN:ssa

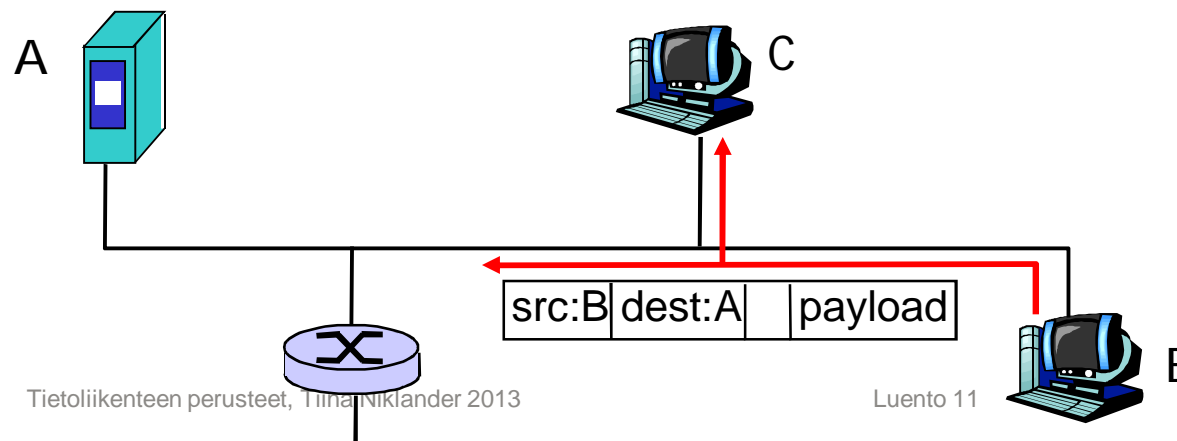
Ohjelmia, joilla paketit voidaan purkaa tekstimuotoon

Hyödyllisiä verkon valvojalle, mutta ...

Hyökkääjä etsii erityisesti salasanoja

Salasanat verkkoon vain salakirjoitettuina

Älä käytä telnet:iä etäyhteyksiin, käytä ssh:ta (leap of faith security)

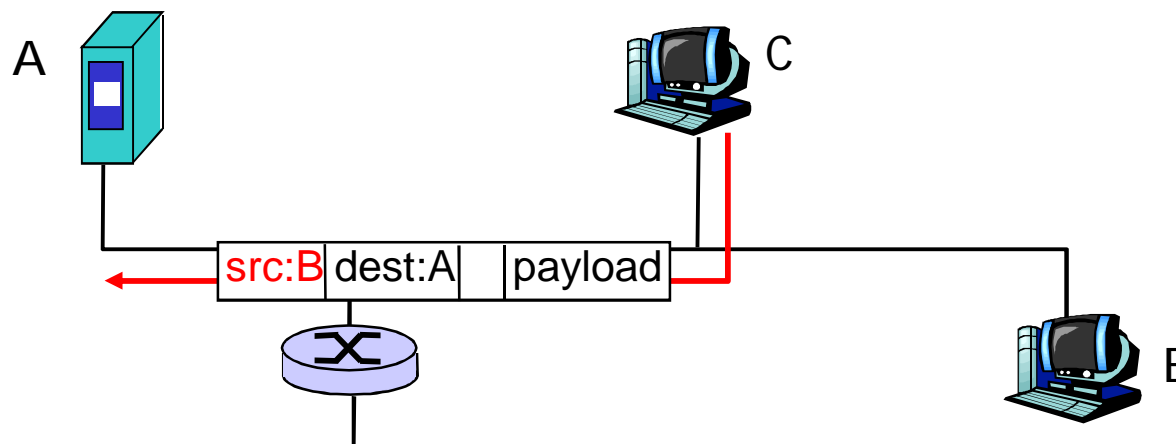

Väärentäminen (spoofing)

Vastaanottaja ei voi tietää, kuka on todellinen lähettäjä
Jokainen, joka kontrolloi koneensa ohjelmistoa

(erityisesti KJ:tä) voi väärentää mm. IP-osoitteen

Sovellus voi tehdä itse IP-paketin ja ohittaa KJ:n pakettia lähettäessä ('raw' mode)

Palvelunestohyökkäys (DoS)

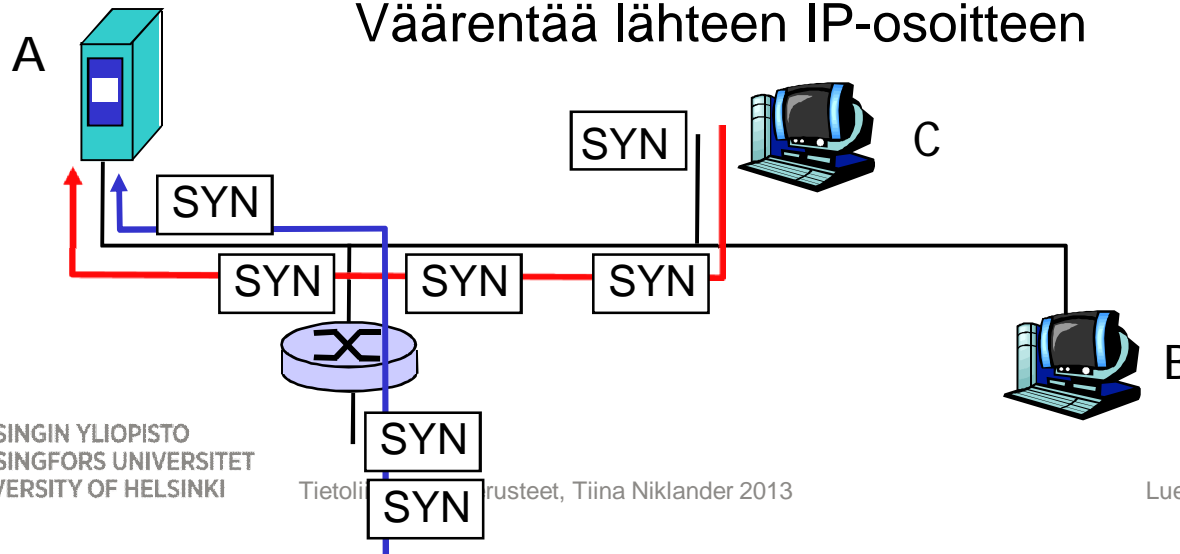
Kuormittaa palvelua, jotta oikeat käyttäjät eivät pääse lainkaan käyttämään

SYN-tulvitus

Pakottaa uhrin suuriin määriin TCP-yhteydenmuodostuksia

- Lähettää SYN-segmenttejä, mutta ei ACK-segmenttejä
- Uhri varaa puskuritilaa, muisti voi loppua

Väärentää lähteen IP-osoitteen

Palvelunestohyökkäys (jatkuu)

IPv4-paloittelu

Lähettää runsaasti IP-pakettien osia ($M=1$), mutta ei lainkaan sitä viimeistä palaa ($M=0$).

Vastaanottaja puskuroi ja jää odottamaan puuttuvia paloja

- Muisti loppuu

Smurf-hyökkäys

Lähettää suurelle määrälle koneita uhrin IP-osoitteella varustettuja ICMP Echo request -paketteja ja niihin tulevat vastaukset tukkivat uhrin koneen.

Hajautettu DoS-hyökkäys (DDoS)

Hyökkääjä ottaa ensin haltuun ison joukon koneita niiden omistajien huomaamatta

Koputtelee ja löytää turva-aukot

Asentaa hyökkäysohjelman,

joka vain odottelee käskyä/kellonaikaa

Kaapatut koneet aloittavat samaan

aikaan hyökkäyksen uhrin

kimppuun hajautetusti

IP-osoitteet peukaloituina

(harvoin)

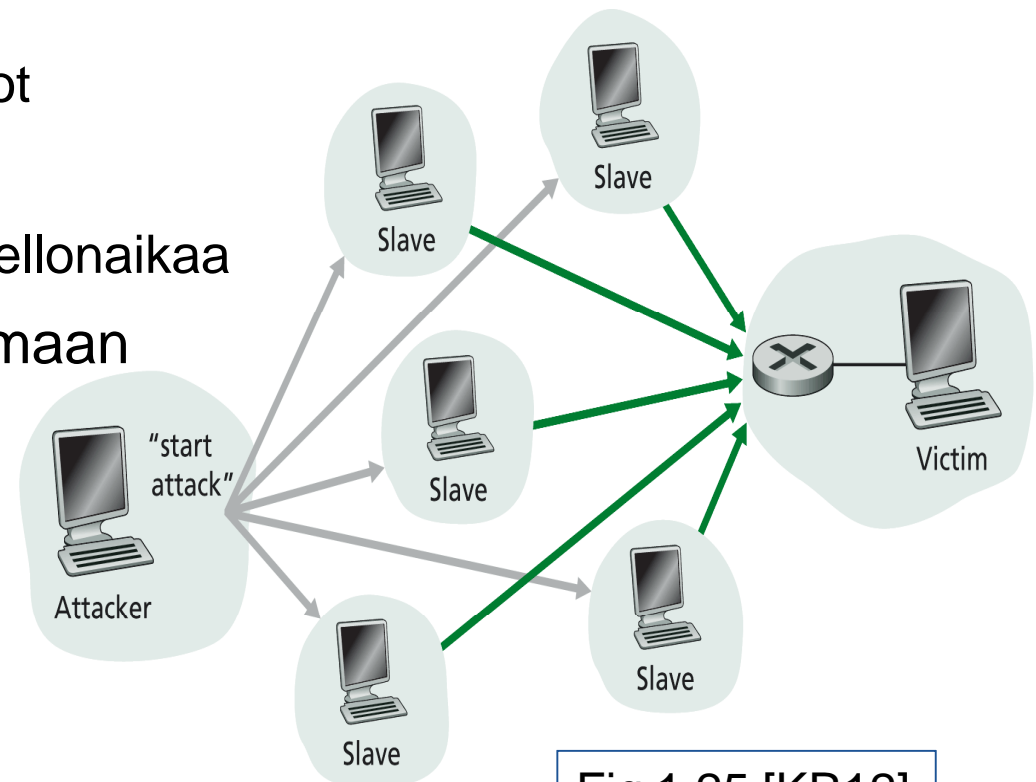

Fig 1.25 [KR12]

Yhteyden kaappaus (hijacking)

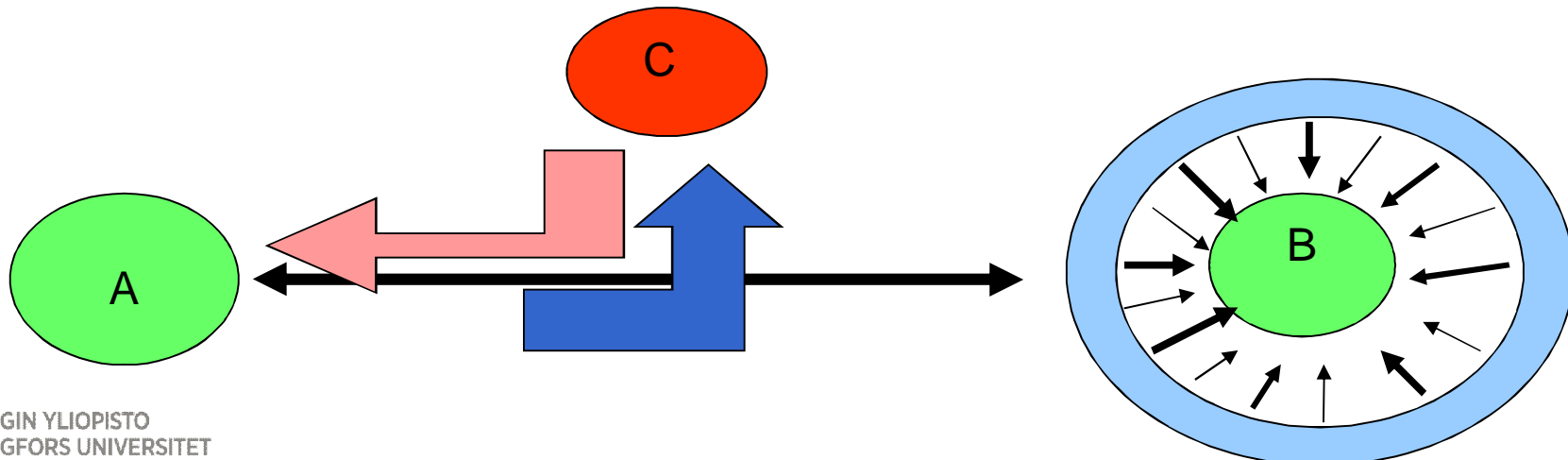
Hyökkääjä C kaappaa itselleen A:n ja B:n välisen yhteyden

Kuuntelee ensin yhteyttä ja selvittää mm. tavunumeroinnin, kuittausnumeroinnin, ikkunan koon, ...

Poistaa B:n pelistä palvelunestohyökkäyksellä

Tekeytyy itse B:ksi

Oltava fyysisesti kytkettynä linkkiin

Haittaohjelma (malware) (1)

Itseään monistava: kun on saastuttanut yhden koneen, pyrkii levittämään kopioitaan muihin koneisiin

Virus

Tarvitsee isännän levitäkseen ja vaatii yleensä käyttäjän toimintoa

Sähköpostin liitetiedosto, joka avataan

Mato

Tulee tietoturva-aukosta ja leviää automaattisesti (Sasser) Slammer (2003 kaatoi 5 nimipalvelijaa)

Levinneimmät madot kyllä kulkivat sähköpostin liitetiedostoina

- Morrisin mato (1988), Melissa (1999), Nimda (2001), Sobig (2003), ILoveYou,

Downadup (2007-2008): hyödyntää Microsoftin Windows-käyttöjärjestelmässä joulukuussa löytynyttä turvareikää, arvaa verkon salasanoja ja tartuttaa USB-muistitikkuja

Haittaohjelma (2)

Trojalainen

on ohjelma, joka sisältää myös jotakin muuta kuin käyttäjä uskoo sen sisältävän. Suorittaa kyllä jonkun hyödyllisen toiminnon

Mutta lisäksi se voi

- käynnistää viruksen, madon,
- avata takaportin tai muun haavoittuvuuden tietojärjestelmään
- tehdä tiedonhakua, tietojen tuhoamista tai vastaavaa jopa jättämättä mitään jälkiä.

Vastatoimet? (1)

Pidä KJ:n
turvapäivitykset
ajan tasalla!

Koputtelu

Käytä palomuuria

Seuraa liikennettä, reagoi, jos normaalista poikkeavaa

Seuraa aktiviteettia (IP-osoite, porttien koputtelu)

Salakuuntelu

Käytä kaksipisteyhteyksiä; Ethernet-kytkin keskittimen sijasta

Salakirjoitus

Tarkista, ettei verkkokortti ole promiscuous-moodissa

IP-osoitteen väärentäminen

Lähetysverkossa helppo havaita ja estää

Yhdyskäytäväreititin voi tarkistaa, että lähettäjän IP-osoite kuuluu lähettävään verkkoon (ingress filtering)

Tutkimista ei voi tehdä pakolliseksi

Vastatoimet (2)

Palvelunesto

Vaikea todeta / estää

Miloin SYN on oikea yhteyspyyntö, milloin osa hyökkäystä?

Hyökkäyksen havaitsemis- ja estämisjärjestelmät

SYN cookie

ISP Hotline

Haittaohjelmat

Turva-aukkopäivitysten asentaminen heti

Varovaisuus sähköpostiliitteiden kanssa

Älä asenna tai käytä 'tuntemattomia' ohjelmia

Käytä palomuuria ja virustorjuntaohjelmia

Tietoturvasta

Palomuuuri

Ch 8.9.1

Palomuri (firewall)

Ohjelmisto + laitteisto

Suodattaa (filteroi) liikennettä organisaation oman verkon (intranet) ja julkisen Internetin välillä

Osa IP-paketeista pääsee palomuurin läpi, osa ei

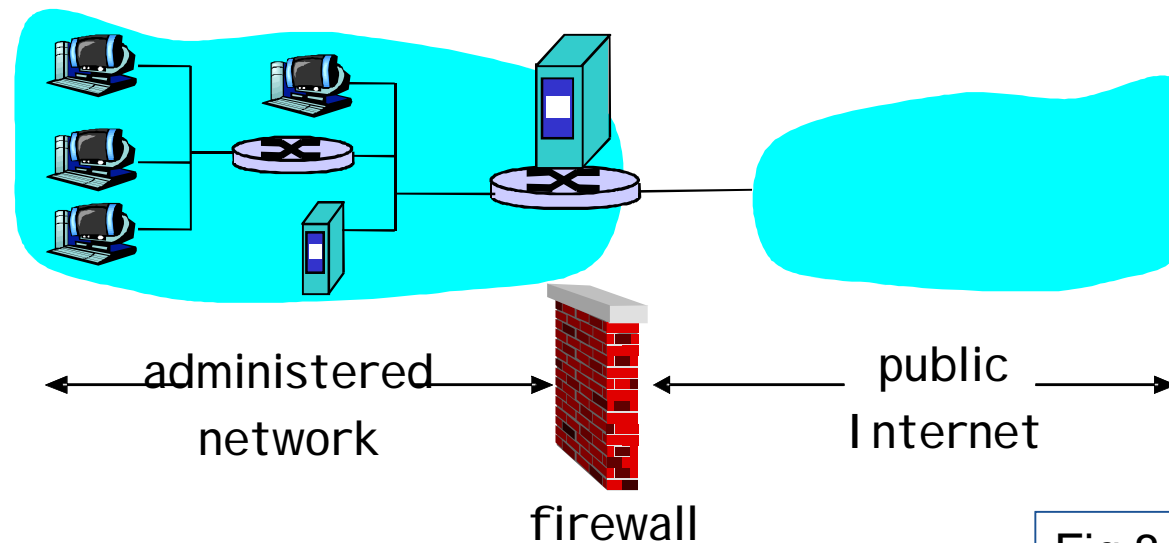

Fig 8.33 [KR12]

Kaksi erilaista palomuuria

Paketteja suodattava palomuuuri (packet filtering firewall)

Toimii verkkotasolla (reititys)

Tutkii pakettien IP- ja TCP/UDP-otsakkeita

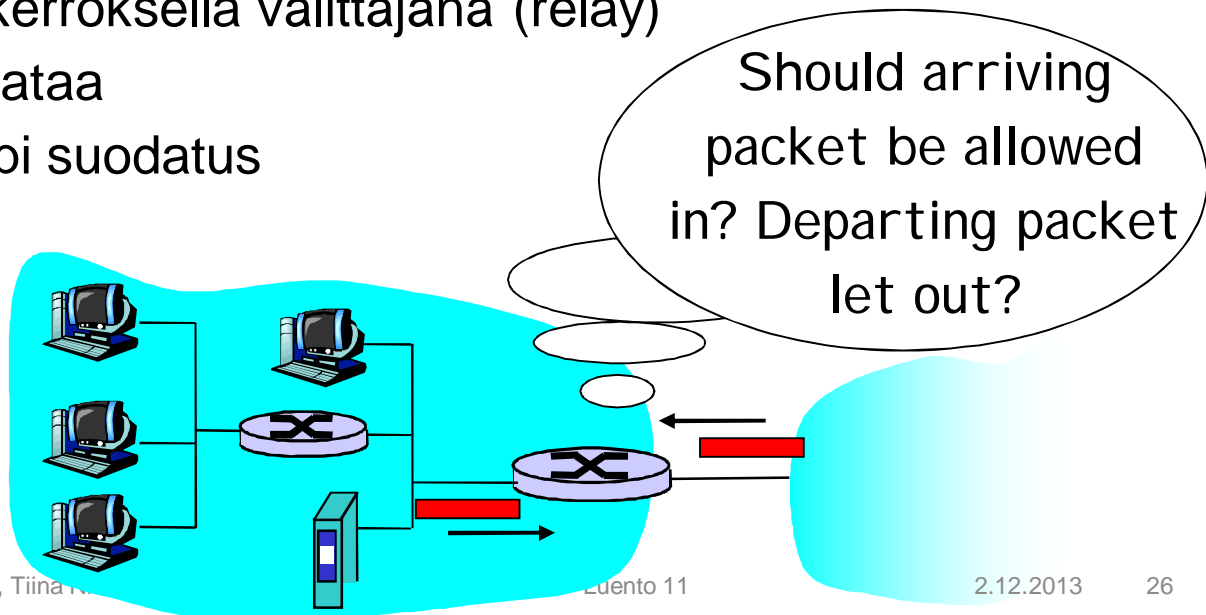
Karkea suodatus

Sovellustason yhdyskäytävä (application-level gateway)

Toimii sovelluskerroksella välittäjänä (relay)

Tutkii sovellusdataa

Hienojakoisempi suodatus

Palomuri ja suodatus

- Ennalta annetut säännöt suodatukselle
 - Salliiko vai kieltäkö paketin etenemisen
- Säännöt otsakekenttien perusteella
 - Lähettäjän ja vastaanottajan IP-osoite
 - Protokollan tyyppi
 - TCP- ja UDP-porttinumerot
 - Kontrollisanoman (ICMP) tyyppi
 - TCP:n kättelysegmenttien SYN / ACK-bitit
- Eri säännöt lähteville ja tuleville paketeille
- Eri säännöt eri linkeille

Palomuuuri ja suodatus (jatkuu)

- Esim 1: Estä IP-pakettien liikenne (sisään/ulos), jos protokolla = 17 tai portti = 23
 - Palomuuuri hävittää kaikki UDP-paketit ja estää telnet-yhteydet
- Esim 2: Estä sellaisten tulevien TCP-pakettien liikenne, joissa ACK = 0
 - Vain ensimmäisessä segmentissä SYN = 1, ACK = 0
 - Palomuuuri hävittää kaikki ulkoa tulevat TCP-yhteyspyyntöpaketit
 - Oman verkon koneet voivat silti ottaa yhteyttä organisaation ulkopuolisiin palveluihin

Tilallinen pakettien suodatus

(Stateful packet filter)

Säännöillä on hankala toteuttaa monimutkaisia estopolitiikkoja

Sääntöjä tarvitaan helposti paljon, jopa tuhansia

Niitä käydään läpi jossain järjestyksessä => väärä järjestys voi aiheuttaa ongelmia / virheitä paketin käsittelyssä

Suodatus kohdistuu yksittäiseen pakettiin

Tilallinen pakettien suodatus

Suodatin tietää, mitkä TCP-yhteydet ovat käytössä

- SYN, SYNACK ja ACK => yhteys muodostetaan
- FIN-paketit => yhteys puretaan / poistetaan, jos ei käytetä (60 s)
- Taulukko voimassa olevista TCP-yhteyksistä

Esim. intranetistä lähetetty web-kysely => päästetään vastaus läpi

Sovellustason yhdyskäytävä

(Application gateway)

Kun halutaan hienojakoisempaa suodatusta

Esim. Telnet-yhteyden salliminen tunnetuille käyttäjille, mutta näiden identiteetti on ensin todettava (autentikointi)

Tähän pelkkä IP/TCP/UDP-otsakkeiden tutkiminen ei riitä

Toimii välittävänä koneena (relay)

sisäverkon ja Internetin välissä

Eri sovelluksilla oma yhdyskäytäväpros.

Esim. IMAP, SMTP, HTTP

Ulkoa yhteys ensin yhdyskäytäväkoneeseen

Autentikoi tarvittaessa

Muodostaa yhteyden sisäverkon

koneeseen (palomuuuri sallii vain sille)

Välittää sanomat sisään/ulos

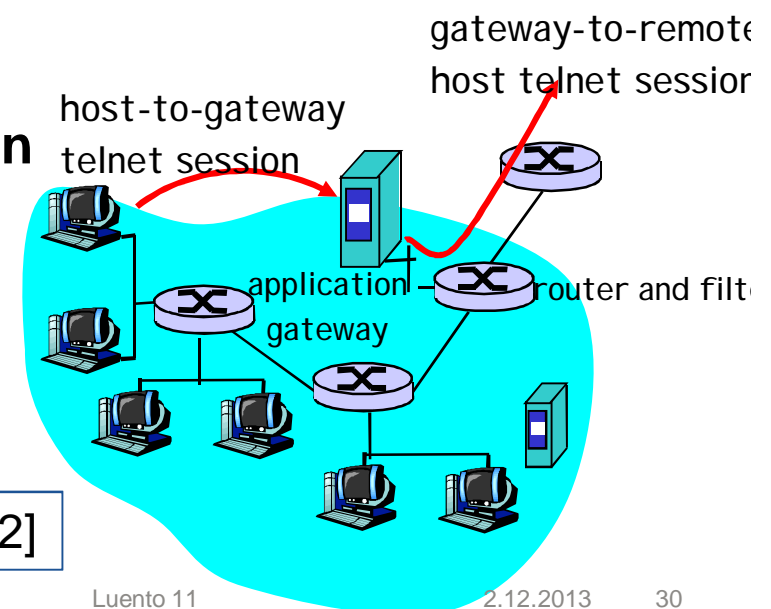

Fig 8.34 [KR12]

Palomuri / Yhdyskäytävä

Yhteyttä haluavan on osattava ottaa yhteyttä yhdyskäytävään

Esim. Web-selaajalle on kerrottava proxy-palvelimen osoite

Ei auta kaikkiin turvaongelmiin

IP-osoitteiden ja porttinumeroiden väärentäminen

Yhdyskäytäväohjelmissa voi olla turva-aukkoja

Langattomat yhteydet ja soittoyhteydet

Myös hyvin ylläpidetyt järjestelmät kärsivät hyökkäyksistä!

Käytännön ohjeita

Käytä palomuuria
Huolehdi KJ:n päivityksistä
Käytä virustorjuntaa
Hävitä haittaohjelmat

Uusi kone

Älä kytke verkkoon ennenkuin olet ottanut palomuurin käyttöön

Päivitä käyttöjärjestelmä heti

Yliopiston lisenssillä saat koneellesi F-Securen ja Symantecin virustorjunta- ja palomuuriohjelmat

<https://ohjelma.it.helsinki.fi/>

Muitakin ilmaisia ohjelmia löytyy

Lue lisää esim. “Jokakodin tietoturvaopas”

www.tietoturvaopas.fi tai www.mediataitokoulu.fi

Computer Emergency Response Team (CERT)

- www.cert.fi
 - Viestintävirastossa toimiva kansallinen tietoturvaviranomainen, jonka tehtävänä on tietoturvaloukkausten ennaltaehkäisy, havainnointi, ratkaisu sekä tietoturvauhkista tiedottaminen.
 - Ohje 4/2011: Internetin itsepuolustuskurssi -video
- www.cert.org
 - CERT koordinoitikeskus
 - Paljon erilaisia englanninkielisiä ohjeita ja ohjelmia tietoturvaan ja tietomurtoihin liittyen

Kertauskysymyksiä

Mitä ominaisuuksia halutaan turvalliselta yhteydeltä?

Millaisia uhkia verkkoihin (koneisiin, tietoliikenteeseen ja palveluihin) kohdistuu?

Miten eri uhkiin pyritään varautumaan?

Mitä ovat haittaohjelmat?

Mikä on DoS? Entä DDoS?

Miten palomuri toimii? Mihin sitä käytetään?

Tietoliikenteen perusteet

Pikakertaus

Kurssin karkea sisältö

- 1. Tietokoneverkot ja Internet**
Internetin rakenne, terminologiaa
- 2. Verkkosovelluksia ja sovellusprotokollia**
Web, sähköposti, nimipalvelu, tiedostopalvelu, pistokerajapinta
- 3. Kuljetuskerros: TCP, UDP**
yhteydellinen / yhteydetön, ruuhkanhallinta
- 4. Verkkokerros: IP**
reitittimet ja reititys
- 5. Linkkikerros, lähiverkot**
Ethernet, kytkimet
- 6. Tietoturvasta**
Uhkat, palomuuuri

Yleistä

Internet

Verkon reunalla:

asiakkaat ja palvelimet,
yhteydetön ja yhteydellinen palvelu

Pääsy Internetiin, fyysinen media

Viivytykset ja katoamiset siirrossa

Mitä viipeitä? Miksi dataa katoaa

Protokolla ja protokollapino

Kerrosarkkitehtuuri

Internet-protokollapino: kerrokset ja sanomat

Verkon sisällä

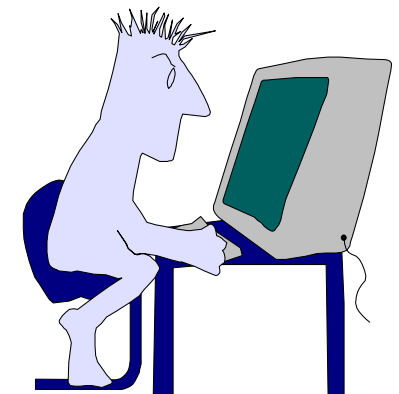
Piirikytkentäinen, pakettikytkentäinen verkko

Datasähkeverkko, virtuaalipiiriverkko

Internetin uhista

Oppimistavoitteet:

- Perusterminologiaa tutuksi
- Yleiskuva Internetistä
 - rakenne
 - toiminnallisuus
- Internetin protokollapino ja sen eri kerrosten tehtävät

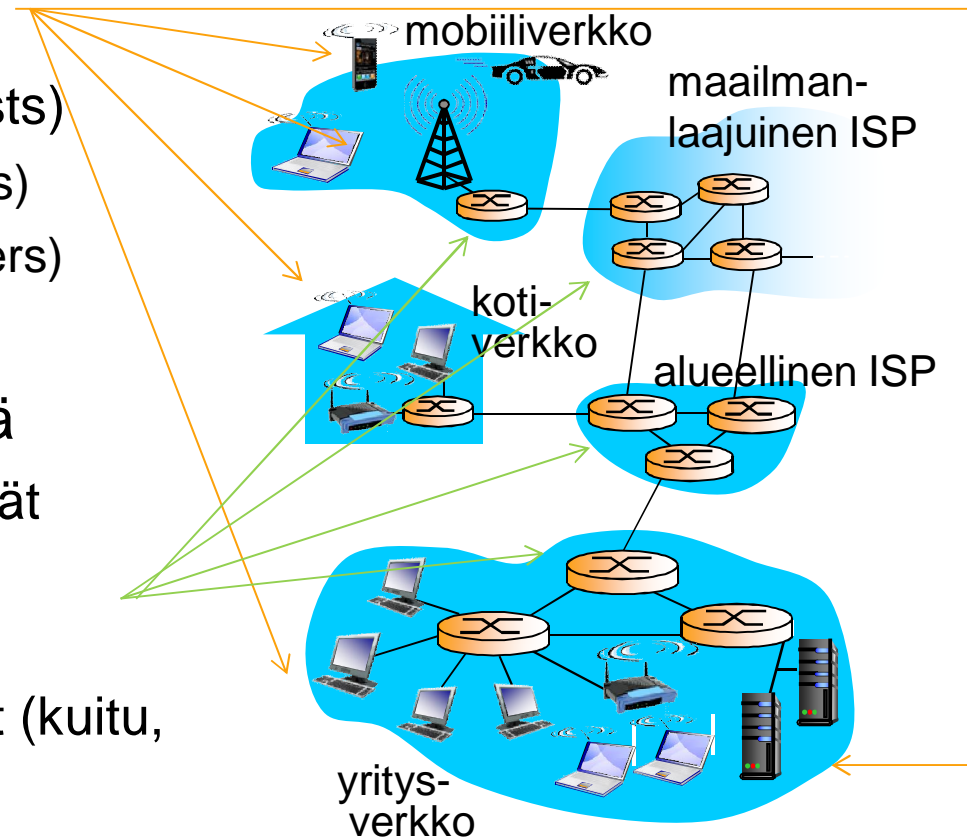

Tietoliikenneverkon osat

Fig 1.1 [KR12]

- Verkon reunoilla
 - Isäntäkoneet (hosts)
 - Asiakkaat (clients)
 - Palvelimet (servers)
- Pääsy Internetiin
- Verkon syövereissä
 - Verkkoja yhdistävät reitittimet
 - Verkkojen verkko
 - Verkkoteknologiat (kuitu, kupari, langaton)

Internet

Julkinen Internet vs. rajattu **intranet** ja **extranet**

Päästä-päähän suunnittelumalli: tila ja toiminnot reunoilla

Sovellukset voivat lähettää sanomia verkon välityksellä toisilleen

yhteydellinen (connection-oriented) **palvelu** vai

yhteydetön (connectionless) **palvelu**

luotettava (reliable) (= pyrkii estämään, havaitsemaan ja paikkaamaan virheet) / **epäluotettava** (unreliable) (= 'hälläväliä')

Internetissä: yhteydellinen=luotettava, yhteydetön=epäluotettava

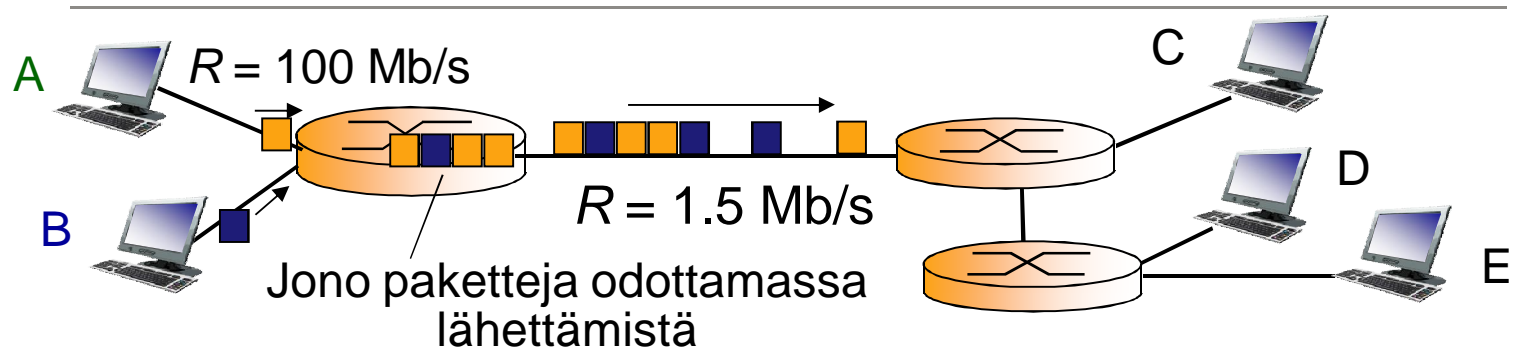
TCP-protokolla => yhteydellinen ja luotettava

UDP-protokolla => yhteydetön ja epäluotettava

Pakettikytkentä

Fig 1.12 [KR12]

Etappivälitys (store and forward) = paketti vastaanotetaan kokonaan ja vasta sitten lähetetään eteenpäin

Koko linkin kapasiteetti siirrettävälle paketille

Yhteenlaskettu siirtotarve voi ylittää lähtevän linjan siirtonopeuden

Paketti joutuu odottamaan vuoroaan reitittimen muistissa

Ruuhka (congestion) => jopa paketin häviäminen

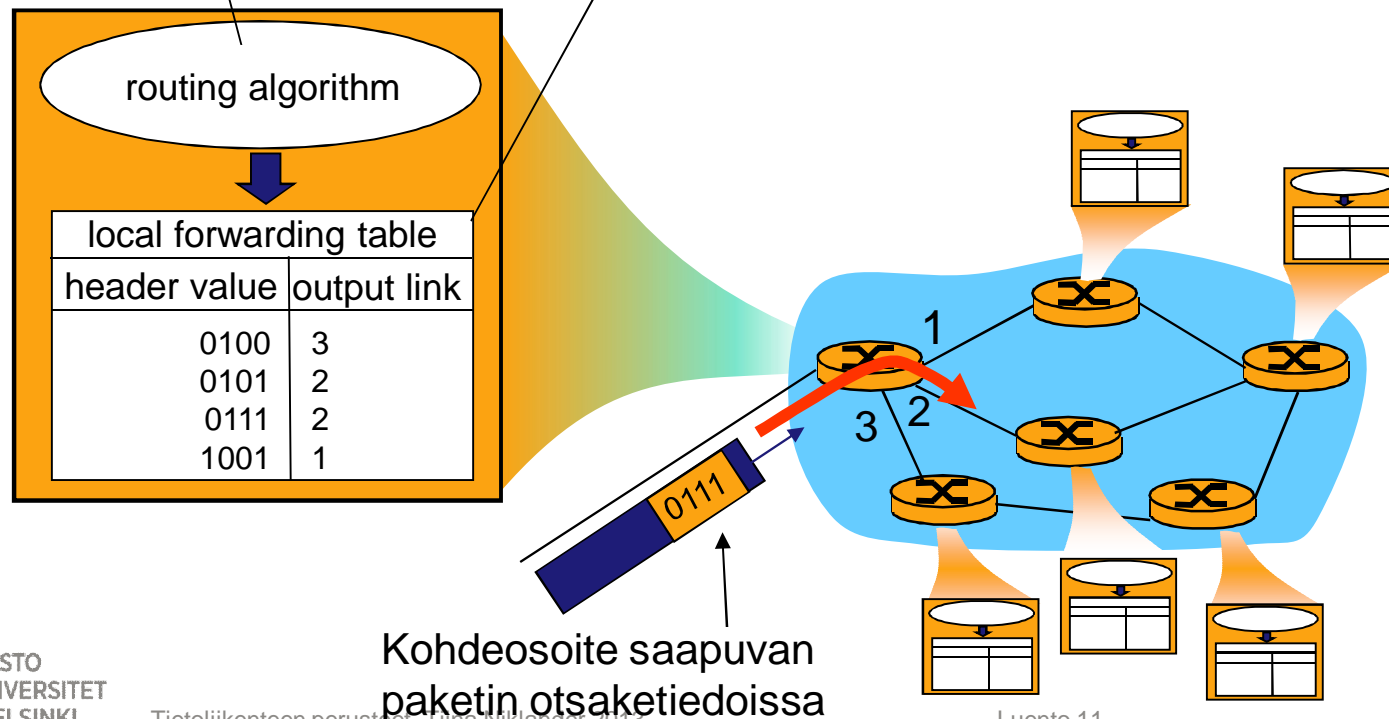

Reititys

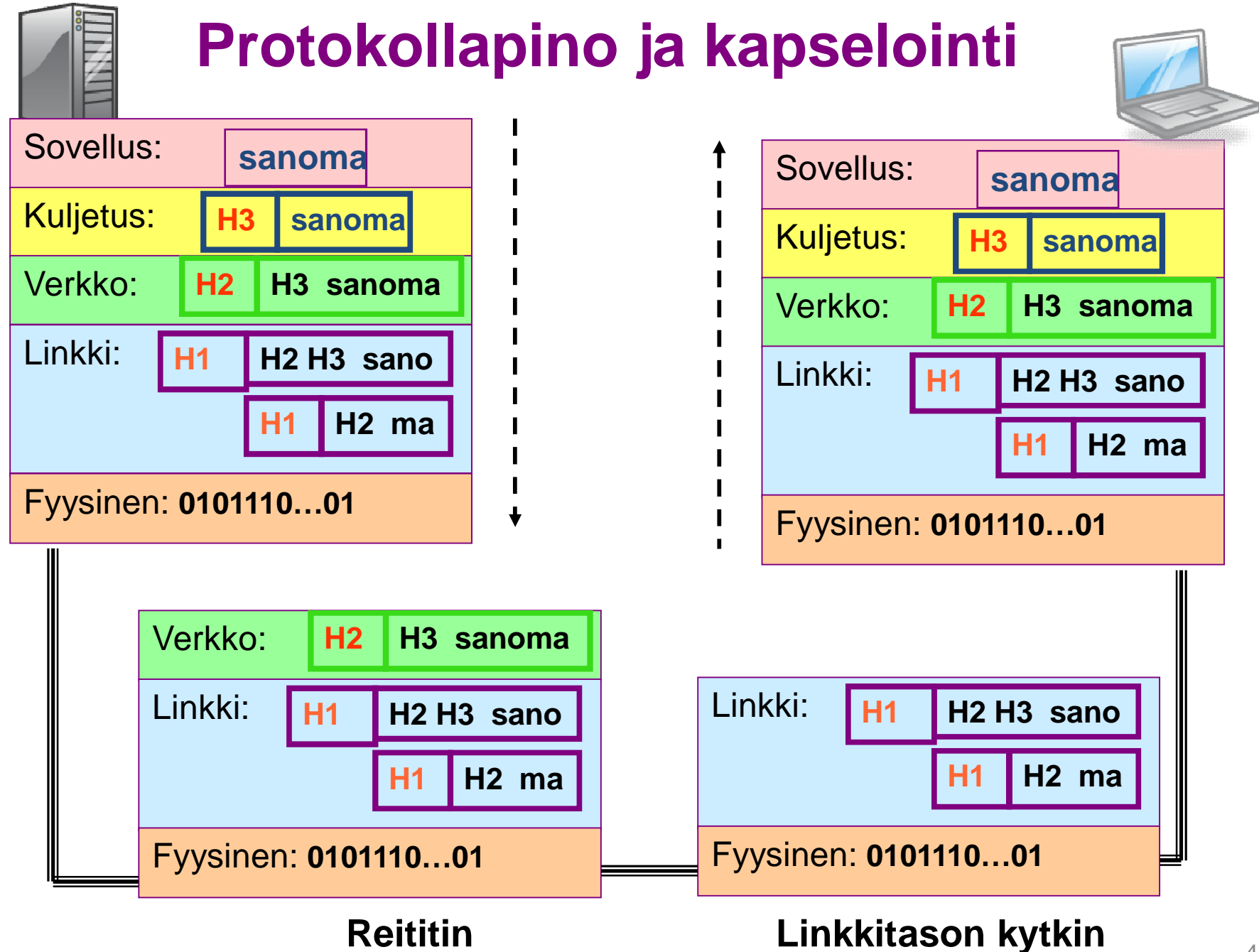
Fig 4.2 [KR12]

Reititys (routing): Reititysalgoritmit laskevat parhaat reitit ja päivittävät taulukkoa

Edelleenlähetys (forwarding): Reitittimessä taulukko => mihin linkkiin kukin kohdeosoite on ohjattava

Protokollapino ja kapselointi

Kertauskysymyksiä

Isäntäkone vs. reititin?

Protokolla vs. palvelu?

Vertaisverkkomalli vs. asiakas-palvelin malli?

Fyysinen siirtomedia?

Piiri- ja pakettikytkentä? Hyödyt ja haitat?

Viipeet ja pakettien katoamiset

Internet-protokollakerrokset ja niiden tehtävät?

Miksi kerrosrakenne?

Mitä protokollakerroksia eri laitteissa tarvitaan?

Ks . myös kurssikirja ss. 94-96.

Sovellus- kerros

Verkkosovellusten periaatteet
World Wide Web ja HTTP
Pistoke ja sen käyttö

Nimipalvelu ja DNS
Tiedostonsiirto ja FTP
Sähköposti ja SMTP, IMAP,
POP3
Vertaistoimijat (peer-to-peer)

Oppimistavoitteet:

- Osaa selittää asiakaspalvelija–malliin perustuvien verkkosovellusten toimintaperiaatteet
- Tuntee sovellusprotokollien syntaksia ja semantiikkaa
- Osaa selittää www:n ja sähköpostin toimintaideat

Sovellusarkkitehtuuri

Google, e-Bay,
Facebook,
YouTube,
Amazon, ..

Asiakas-palvelija-malli (esim. selain ja www-palvelin)

Aina toiminnassa oleva palvelinohjelma, jolla kiinteä,
tunnettu IP-osoite

Asiakasohjelmat ottavat yhteyttä palvelimeen ja
pyytävät siltä palvelua

Vertaistoimijamalli (esim. BitTorrent, eMule, Skype)

Vertaisisännät kommunikoivat suoraan keskenään

Ei tarvitse olla aina toiminnassa, IP-osoite voi muuttua

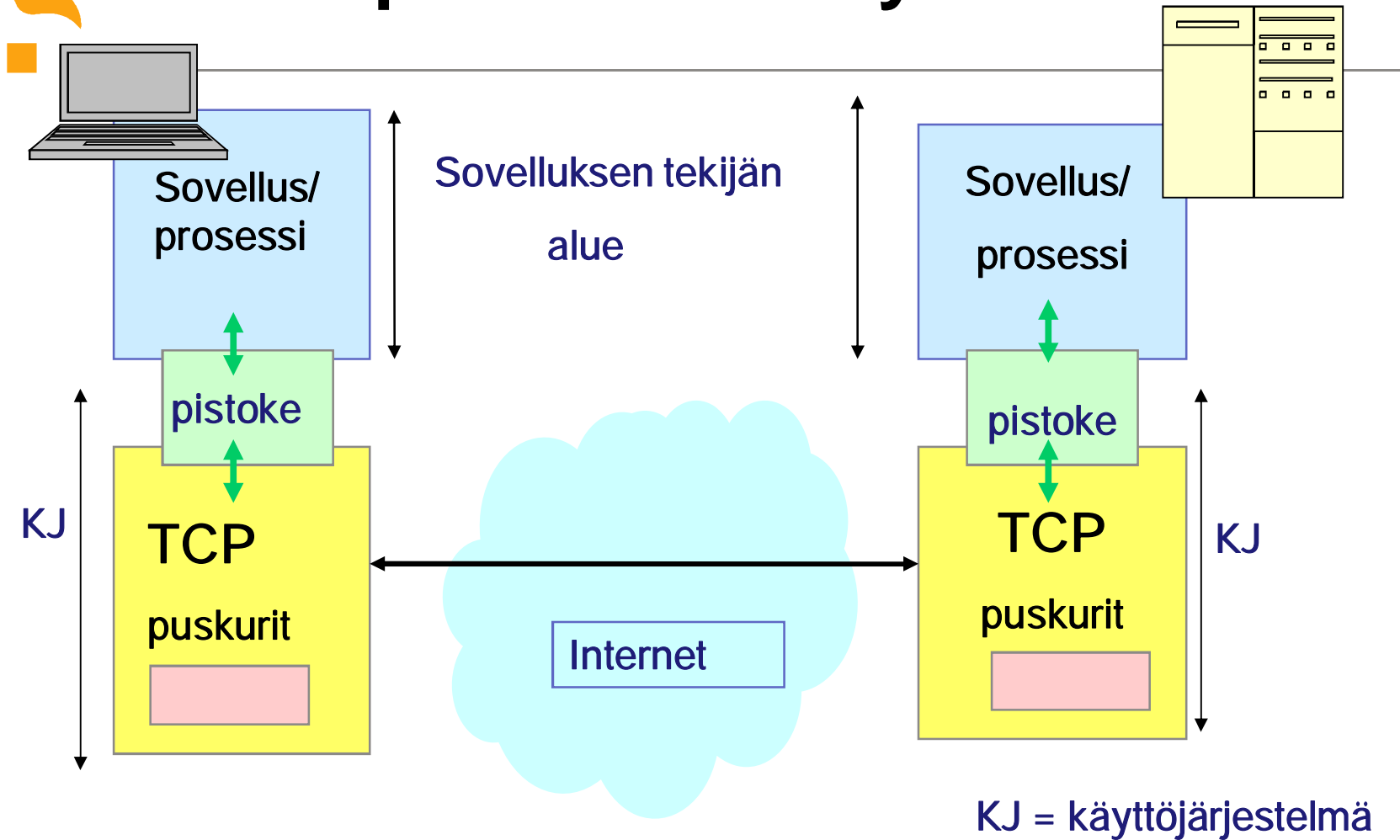
Jokainen toimii sekä palvelijana että asiakkaana

Hybridimalli (esim. Napster, pikaviestimet)

Prosessien kommunikointi TCP-pistokkeita käyttäen

Osoittaminen

- Sanomissa oltava lähettäjän ja vastaanottajan IP-osoite ja porttinumero
- **IP-osoite** → **oikea kone**
 - koneen (verkkokortin) yksilöivä 32-bittinen tunniste
 - osoitteen verkko-osa yksilöi verkon
 - osoitteen koneosa yksilöi koneen verkossa
- **Porttinumero** → **oikea prosessi**
 - Yleisillä palveluilla standardoidut tunnetut porttinumerot:
 - www-palvelin kuuntelee porttia 80,
 - Postipalvelin kuuntelee porttia 25
 - KJ osaa liittää porttinumeron prosessiin

Domain Name System (DNS)

Hakemistopalvelu ja sovelluskerroksen protokolla

- Isäntäkoneet ja nimipalvelimet käyttävät
- Käyttää UDP-kuljetuspalvelua DNS-sanomien kuljettamiseen

Hajautettu, hierarkinen tietokanta (hakemisto)

- Toteutettu useiden replikoitujen nimipalvelimien yhteistyönä
- skaalautuvuus, kuormantasaus, ylläpito, vikasietoisuus, ..
- Jos oma nimipalvelija ei tunne, se kysyy muilta.

Nimien muuttaminen IP-osoitteiksi (ja päinvastoin)

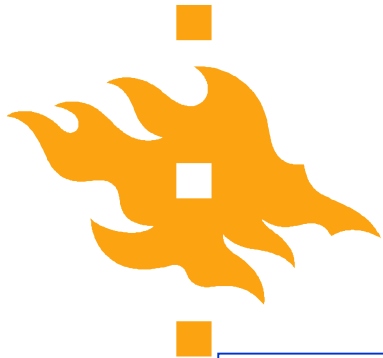
- POSIX: gethostbyname

```
gethostbyname (hydra.cs.helsinki.fi)  
218.214.4.29
```

- Kone = hydra =29, verkko= cs.helsinki.fi = **218.214.4.0**

Sallii aliasnimet, palvelijan replikoinnin/toisintamisen

- Esim. WWW.cs.helsinki.fi ja cs.helsinki.fi ovat aliasnimiä
- Esim. www-palvelijaan voi liittyä useita IP-osoitteita, rotaatio

Kertauskysymyksiä

Asiakas-palvelija-malli? Vertaisverkkomalli?

Kuinka asiakas löytää palvelimen?

Miten KJ osaa antaa bitit oikealle sovellukselle?

Miten koneen nimestä saadaan selville sen IP-osoite?

Miten HTTP-protokolla toimii?

Miksi SMTP ei riitä, vaan tarvitaan POP3 tai IMAP?

Mitä hyötyä on proxy-palvelimesta?

Miksi käytetään evästeitä?

Mikä on pistoke ja missä sitä käytetään?

Ks. myös kurssikirja s.195-197.

Kuljetuskerros

Kuljetuspalvelut

Luotettavan kuljetuspalvelun periaatteet

Yhteydetön kuljetuspalvelu, UDP

Yhteydellinen kuljetuspalvelu, TCP

Ruuhkanhallinta TCP:ssä

Oppimistavoitteet:

- Tuntea Internetin kuljetusprotokollien (UDP/TCP) toiminnallisuus ja periaatteet
- Osata luotettavan kuljetuspalvelun ja vuonvalvonnan periaatteet ja toteutukset
- Osata TCP-ruuhkanhallinnan

Kuljetuskerros

Tarjoaa kuljetuspalvelun
prosessien välille

Vain isäntäkoneissa

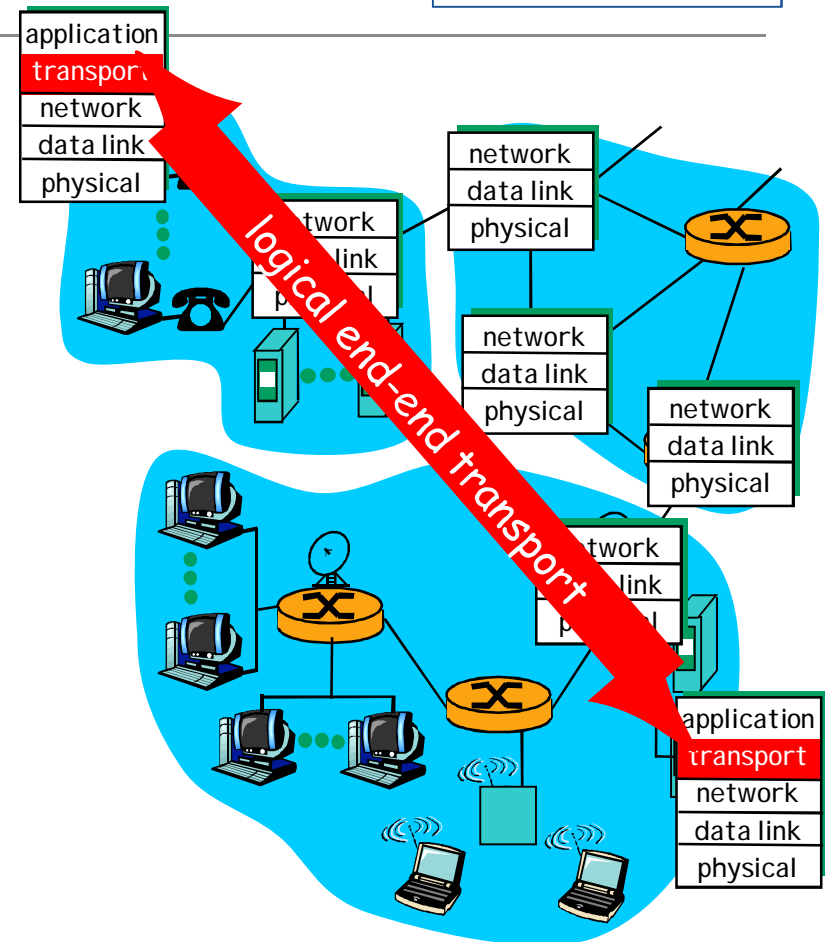
Lähetys: Pilko sovelluskerroksen
sanoma pienemmiksi **segmenteiksi**,
jotka verkkokerros toimittaa perille.

Vastaanotto: Kokoa segmentit
sanomaksi, jonka sovellus lukee.

Verkkokerros reitittää koneesta
koneelle

Segmentin koko s.e. verkkokerros
pystyisi välittämään sellaisena

Fig 3.1 [KR12]

rdt3.0: vuorottelevan bitin protokolla

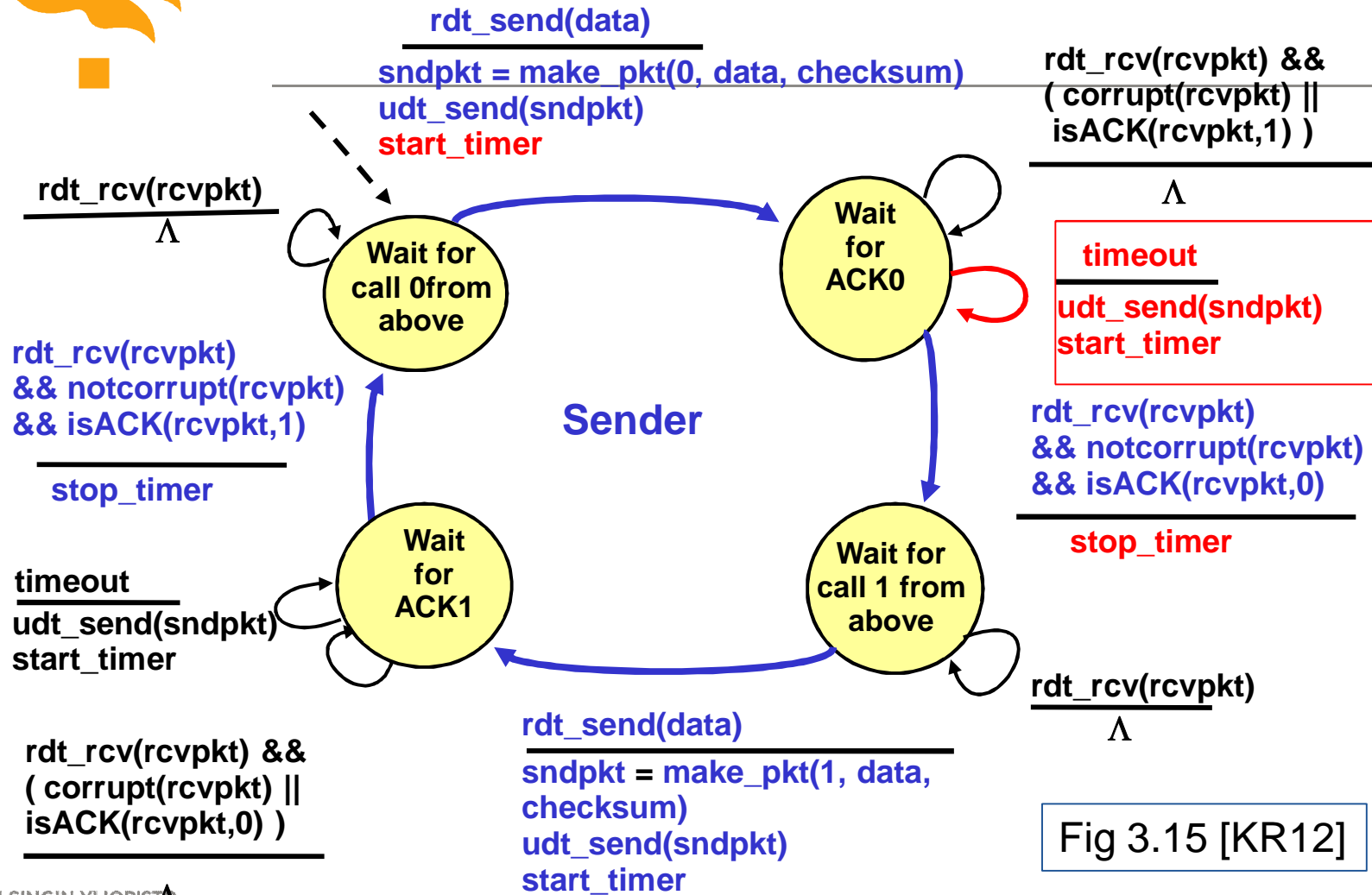

Fig 3.15 [KR12]

Internetin kuljetusprotokollat

TCP: luotettava, järjestyksen säilyttävä tavujen kuljetuspalvelu

Virheenvalvonta (error control): Huomaa ja korjaa virheet, hylkää kaksoiskappaleet

Vuonvalvonta (flow control): Älä ylikuormita vastaanottajaa

Ruuhkanhallinta (congestion control): Älä ylikuormita verkkoa

Yhteyden muodostaminen ja purku

UDP: Ei-luotettava, ei-järjestyksen säilyttävä sanomien kuljetuspalvelu

Välittää vain sanomia, ei pyri mitenkään parantamaan verkkokerroksen tarjoamaa palvelun laatua

Luotettavuus jää sovelluskerroksen hoidettavaksi

Kumpikaan kuljetuspalvelu ei anna takuita viiveelle tai siirtonopeudelle (“best effort”)

Tavunumerointi

Kuittauksia ei kuitata ja ne eivät siirrä numerointia!

Niissä ei siirretä tavuvirtaa.

Tavuvirtaa ...

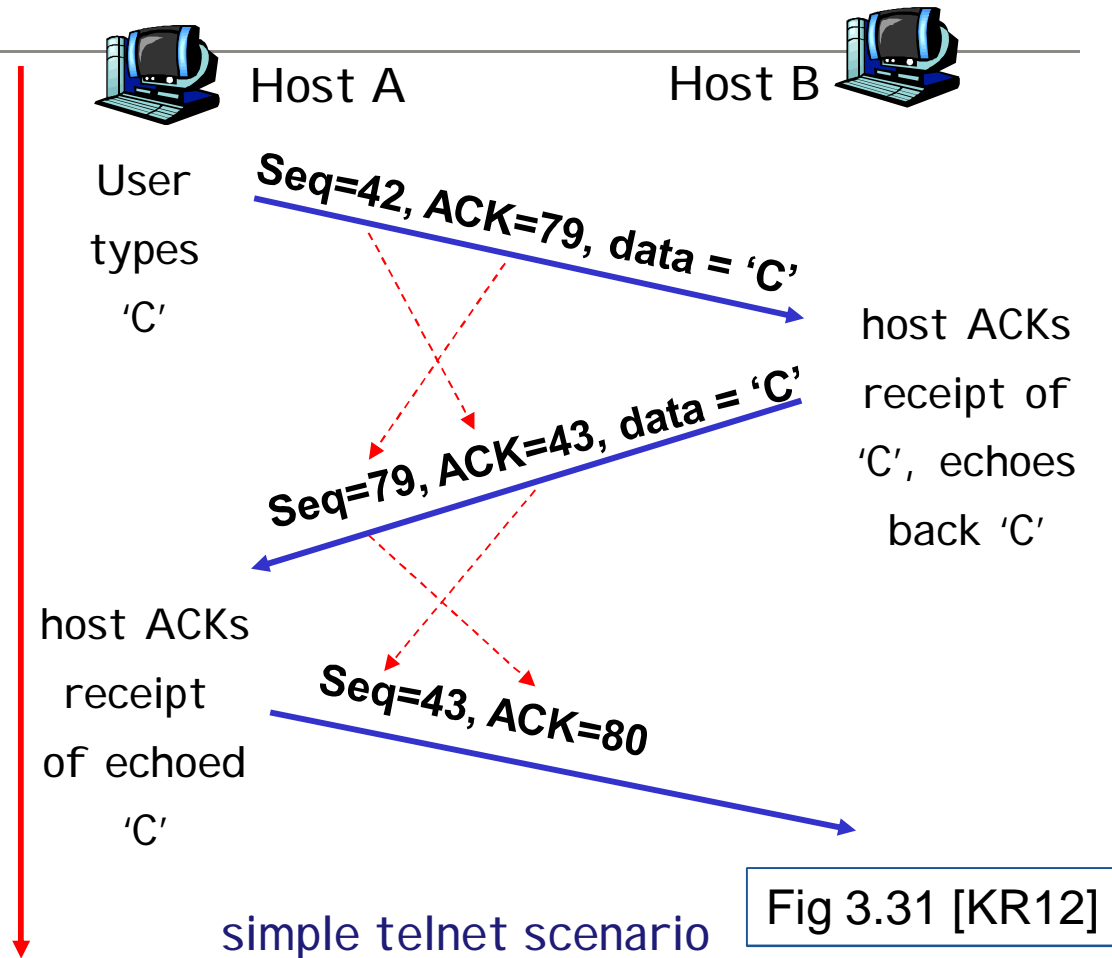
Segmentit voivat olla erikokoisia (\leq MSS)

Järjestysnumero=

- ensimmäisen tavun numero
- alkuarvot sovitaan yhteyttä muodostettaessa

Kuittaus

- seuraavaksi odotetun tavun numero
- kumulatiivinen
- kylkiäisenä (piggybacked) mikäli mahdollista

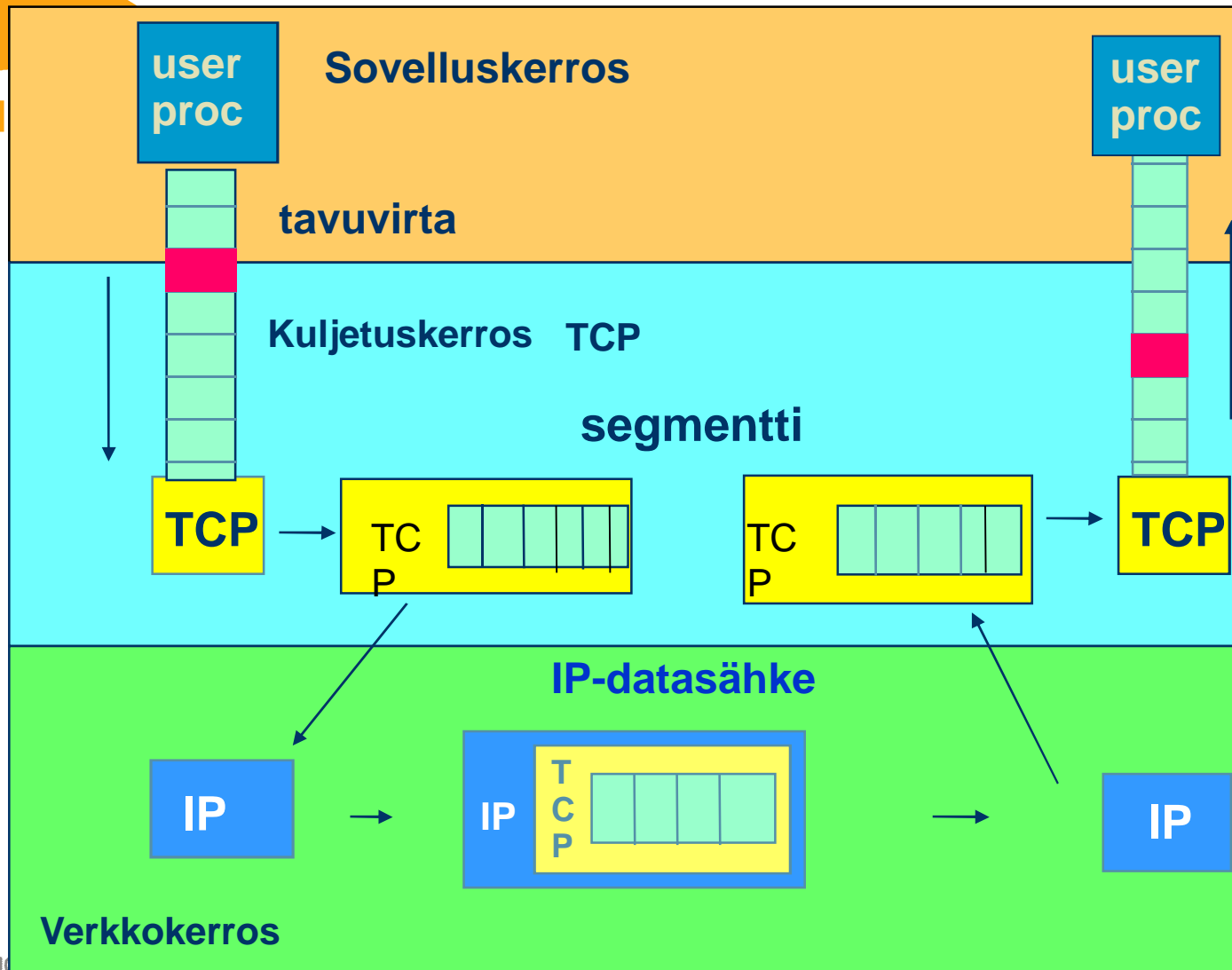

TCP-protokolla

- **Päästä-päähän kuljetuspalvelu**
 - Yksi lähettäjä, yksi vastaanottaja
 - Reitittimet eivät ole kiinnostuneita kuljetustason protokollasta
- **Yhteydellinen** (connection-oriented)
 - Yhteydenmuodostus
 - Isäntäkoneissa: puskuritila, ikkunakoko, tavunumerointi
 - Yhteyden purku
- **Kaksisuuntainen** (full duplex)
 - Yksi yhteys, jossa yhtä aikaa liikennettä molempiin suuntiin
- **Luotettava, järjestyksen säilyttävä tavuvirta**
 - Ei sanomarajoja
 - Tavunumerointi
 - Kumulatiiviset kuittaukset

Vuonvalvonta Ruuhkanvalvonta

TCP: prosessilta prosessille -tavuvirta

Ruuhkaikkuna (congestion window)

- Internetin hetkellinen kuormitus vaihtelee
- Ruuhkaikkuna
 - Paljonko lähettäjä saa tietyllä hetkellä kuormittaa verkkoa
 - Paljonko lähettäjällä saa olla kuittaamattomia segmenttejä
- Lähettäjän pääteltävä itse sopiva ikkunankoko
 - Jos uudelleenlähetysajastin laukeaa, on ruuhkaa
 - Jos kuittaukset tulevat tasaisesti, ei ole ruuhkaa
- Dynaaminen ruuhkaikkunan koko
 - Kasvata ikkunaa ensin nopeasti, kunnes törmätään ruuhkaan
 - Pienennä sitten ikkunaa reilusti ja kasvata varovasti
- Lähetysikkunan raja voi tulla vastaan ensin
 - Kuittamatta saa olla **min(lähetysikkuna, ruuhkaikkuna)**

TCP Reno: Hidas aloitus (slow start) ja ruuhkanvälttely (congestion avoidance)

Hidas aloitus
(ikkunan koko $<$ kynnysarvo): hidas aloitus

- Exponentiaalinen kasvu
- Jokaisesta kuitattua segmentiä kohti lähetetään kaksi uutta segmenttiä

Ruuhkanvälttely ruuhkanvälttely
(ikkunan koko $>$ kynnysarvo):

- Lineaarinen kasvu
- Jokaista kiertoviiveen (RTT) jaksoa kohti lähetetään yksi uusi segmentti

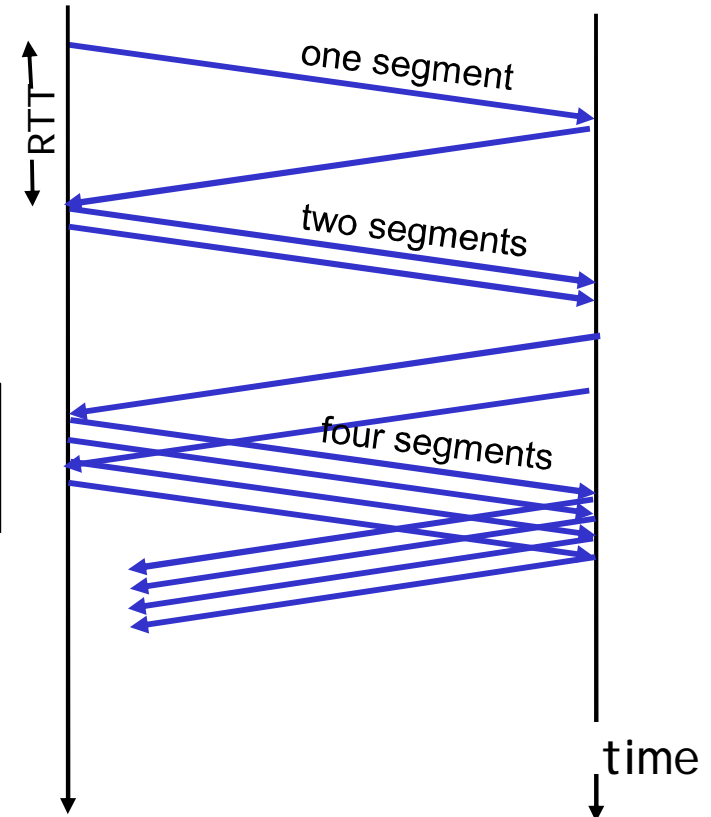
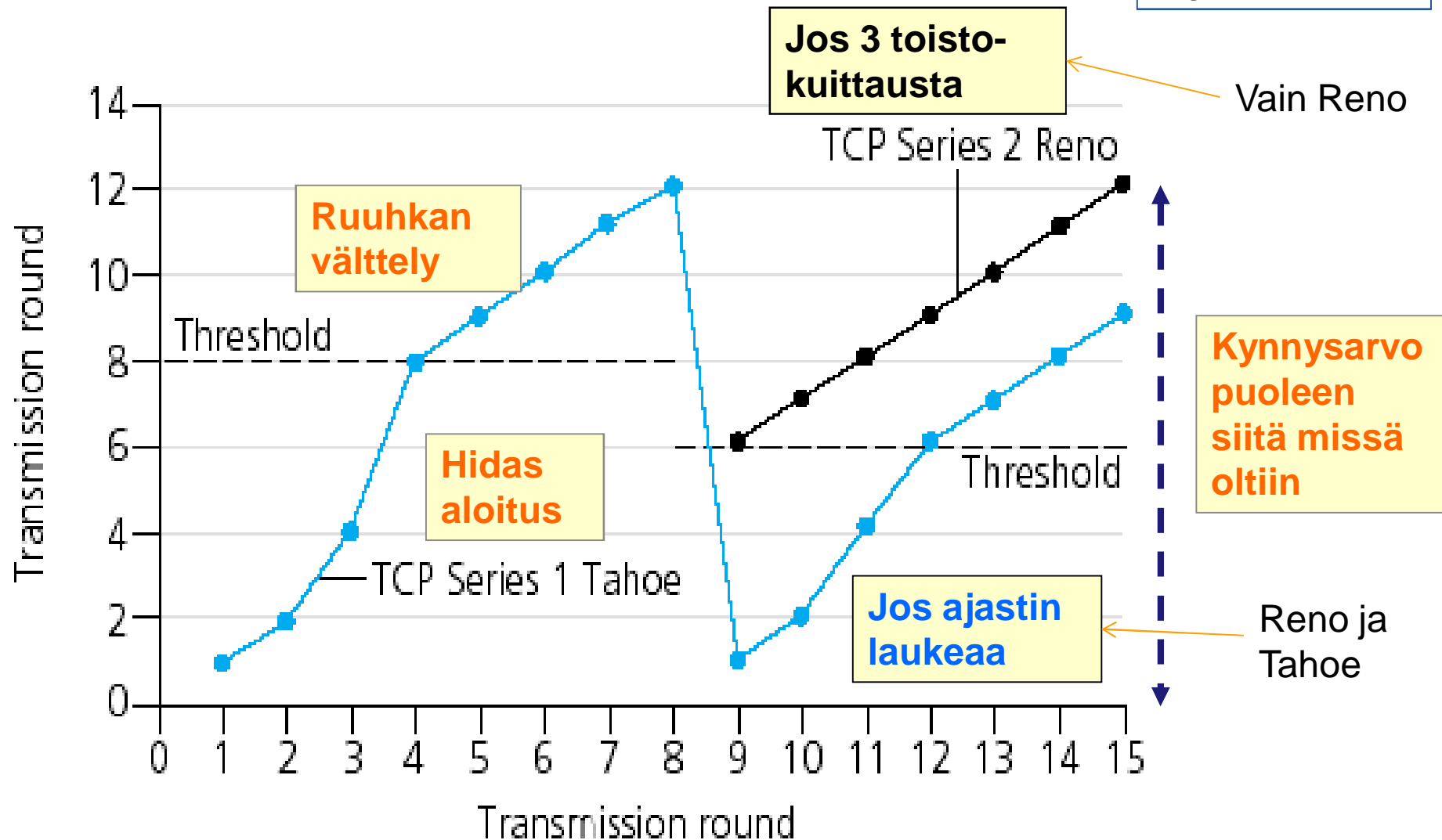

Fig 3.51 [KR12]

TCP Reno: sanoma katoaa?

Fig 3.53 [KR12]

Verkkokerros

Verkkokerros
Reititin
IP-protokolla
IP-osoitteet, DHCP, NAT
Reititysalgoritmit

Oppimistavoitteet:

- Osaa selittää, kuinka IP-paketteja välitetään verkossa
- Tietää, mitä tietoja sisältyy IP-pakettiin (ja miksi)
- Osaa selittää reitittimen rakenteen ja toiminnan
- Osaa kuvailla, kuinka reitittimet kokoavat reititystietonsa
= linkkitila- ja etäisyysvektorialgoritmien toimintaideat

Verkkokerros: Toimittaa kuljetuskerroksen segmentit vastaanottajalle

Lähetys

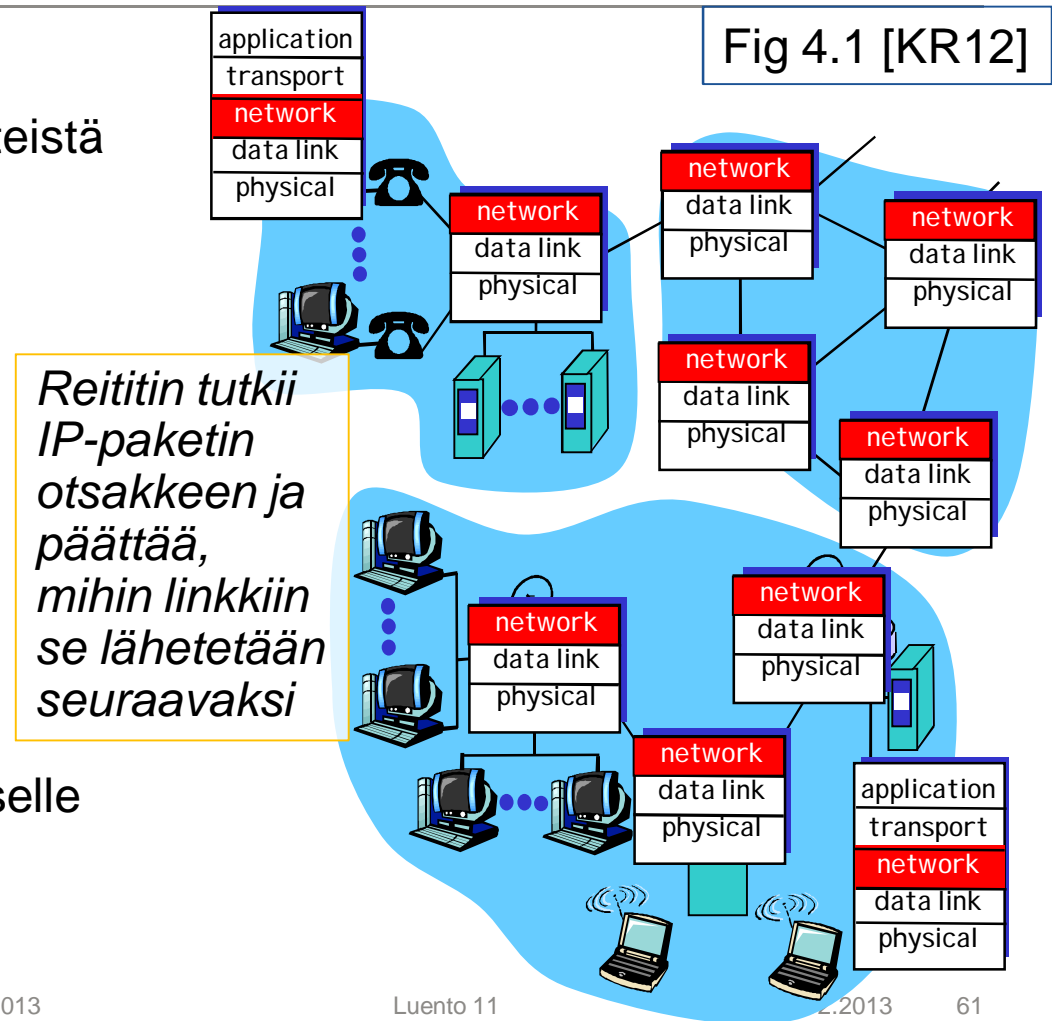
- Luo kuljetuskerroksen segmenteistä verkkokerroksen IP-paketteja
- Lisää otsaketietoja: mm. IP-osoitteet

Pakettien kulku verkossa

- Isäntä (lähde) – reititin - ...- reititin – isäntä (kohde)

Vastaanotto

- Poista otsake
- Anna segmentti kuljetuskerrokselle

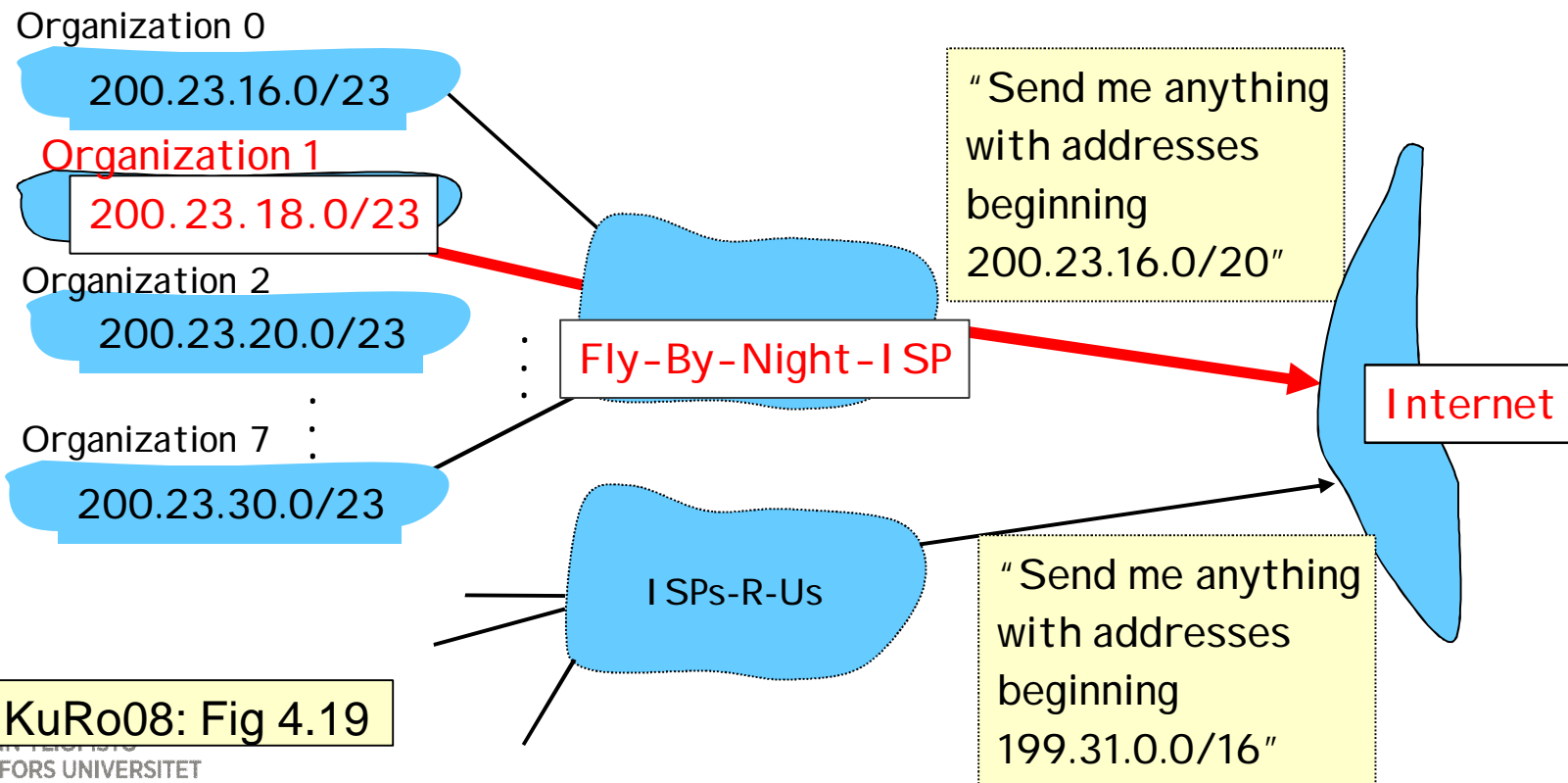

Hierarkkinen osoite

Fig 4.18 [KR12]

CIDR luo reititystä helpottavan hierarkian

Aggregointi (yhdistäminen): yhteinen alkuosa => samaan suuntaan

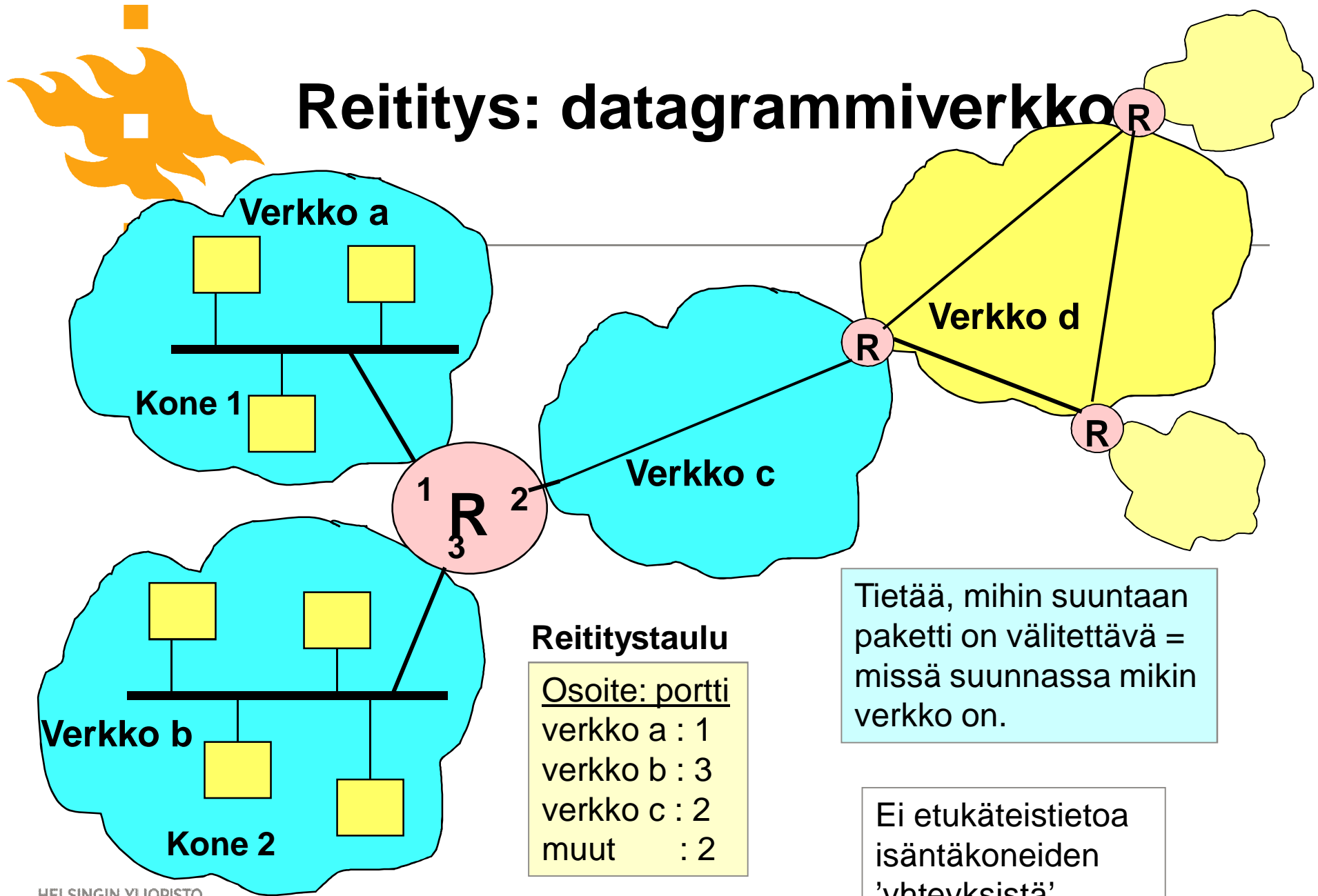

Koneen IP-osoite

- Koneen IP-osoite konfiguroidaan joko käsin koneelle tai
- saadaan automaattisesti käyttäen **DHCP**:tä (Dynamic Host Configuration Protocol)
 - Eri osoite eri kerroilla tai pysyvämpi osoite
 - DHCP-palvelija vastaa
 - antaa koneen käyttöön IP-osoitteen (rajallinen elinaika)
 - antaa DNS-tiedot, yms.
 - Palvelun tarjoaja: pienempi numeromäärä riittää
 - Toteutus UDP monilähetys (broadcast)
 - "wash-and-go" , "plug-and-play"

Reititys: datagrammiverkko

Reititystaulu

Osoite: portti
verkko a : 1
verkko b : 3
verkko c : 2
muut : 2

Tietää, mihin suuntaan paketti on välitettävä = missä suunnassa mikin verkko on.

Ei etukäteistietoa isäntäkoneiden 'yhteyksistä'

Reititysalgoritmeja

Reititysalgoritmi, joka tarvitsee täydellisen tiedon verkosta

Ennen laskentaa käytössä koko kuva verkosta:

- Kaikki linkkiyhteudet solmujen välillä ja niiden kustannukset
- Käytännössä vain tietystä autonomisesta alueesta

Parhaat reitit lasketaan joko keskitetysti tai hajautetusti

Linkkitila-algoritmi (link-state algorithm)

Reititysalgoritmi, jolle riittää epätäydellinen kuva verkosta

Aluksi reititin tietää vain niistä koneista, joihin itse on yhdistetty

Iteratiivinen algoritmi: reititin vaihtaa tietoja naapuriensa kanssa ja saa tietoa muusta verkosta

Etäisyysvektorialgoritmi
(distance vector algorithm)

Dijkstran algoritmi

$D(v)=2$, $D(w) = 5$, $D(x)=1$

$D(y) = \infty$, $D(z)= \infty$

1 **Initialization:**

2 $N' = \{u\}$

3 for all nodes a

4 if a **adjacent** to u

5 then $D(a) = c(u,a)$

6 else $D(a) = \infty$

7

8 **Loop**

9 find b not in N' such that $D(b)$ is a minimum

10 **add b to N'**

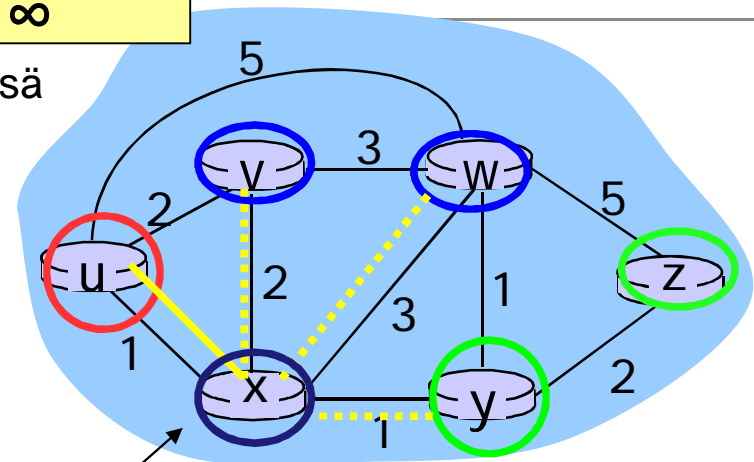
11 update $D(k)$ for all k adjacent to b and not in N' :

12 $D(k) = \min(D(k), D(b) + c(b,k))$

13 /* new cost to k is either old cost to k or known
14 shortest path cost to b plus cost from b to k */

15 **until all nodes in N'**

1. Eli jos u:n vieressä

2. Aina valitaan käsittelemätön, jonka etäisyys u:sta on pienin

3. Päivitetään etäisyys b:n naapureille, joita ei vielä ole käsitelty

Etäisyysvektorialgoritmi

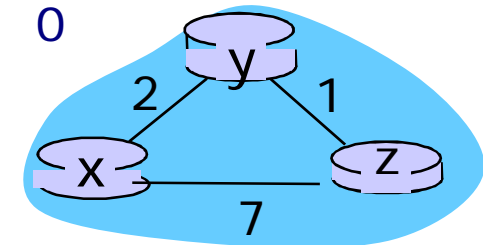
Alussa kukin solmu tuntee vain etäisyydet naapureihinsa itsensä kautta:

		cost to		
X:		x	y	z
from	x	0	2	7
	y	∞	∞	∞
	z	∞	∞	∞

		cost to		
y:		x	y	z
from	x	∞	∞	∞
	y	2	0	1
	z	∞	∞	∞

		cost to		
Z:		x	y	z
from	x	∞	∞	∞
	y	∞	∞	∞
	z	7	1	0

Sitten solmut lähettävät omat reittinsä toisilleen ja laskevat uudet parhaat reitit.

Esimerkiksi solmu x:

	x	y	z
x	0	2	3
y	2	0	1
z	7	1	0

$$D_x(y) = \min\{c(x,y) + D_y(y), c(x,z) + D_z(y)\}$$

$$= \min\{2+0, 7+1\} = 2$$

$$D_x(z) = \min\{c(x,y) + D_y(z), c(x,z) + D_z(z)\}$$

$$= \min\{2+1, 7+0\} = 3$$

Kertauskysymyksiä

ks. kurssikirja s. 439-441

Keskeisimmät IP-otsakkeen tiedot?

Paketin paloittelu

Millainen on IP-osoite?

Reitittimen arkkitehtuuri?

Longest prefix match?

Aliverkon peite (mask)

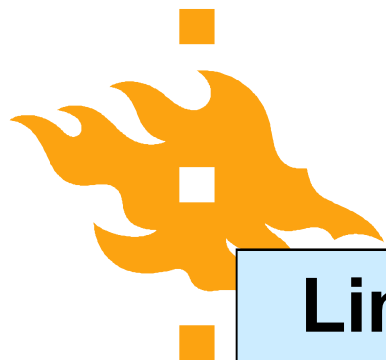
NAT:n toiminta

Miten reititin saa reititystiedot?

Linkkitila-algoritmi, Dijkstran algoritmi

Etäisyysvektorialgoritmi, count-to-infinity-ongelma

Sisältö

Linkkikerroksen tehtävät
Virheiden havaitseminen ja korjaaminen
Yhteiskäyttöisen kanavan varaus
Osoittaminen linkkikerroksella
Ethernet

Oppimistavoitteet:

- Osata selittää linkkikerroksen toiminnallisuus (MAC-osoitteet, bittivirheiden havaitseminen) ja ARP-protokollan käyttö.
- Osata selittää yhteiskäyttöisen siirtokanavan varaus ja käyttö
- Osata selittää, kuinka koneita voi yhdistellä lähiverkoiksi
- Osata selittää reitittimen, kytkimen ja keskittimen erot

Linkkikerros

Laitetoimintoa

Siirtää paketin fyysistä linkkiä pitkin koneelta (solmulta (node)) toiselle

langallinen / langaton

bitit sisään, bitit ulos

Kapseloi paketin siirtoon sopivaan muotoon

Siirtokehys (frame)

Lähiverkossa linkkejä voi yhdistää keskittimillä tai kytkimillä

Käytetään fyysisiä osoitteita

'reititystä' ilman IP-osoitteita

Fig 5.1 [KR12]

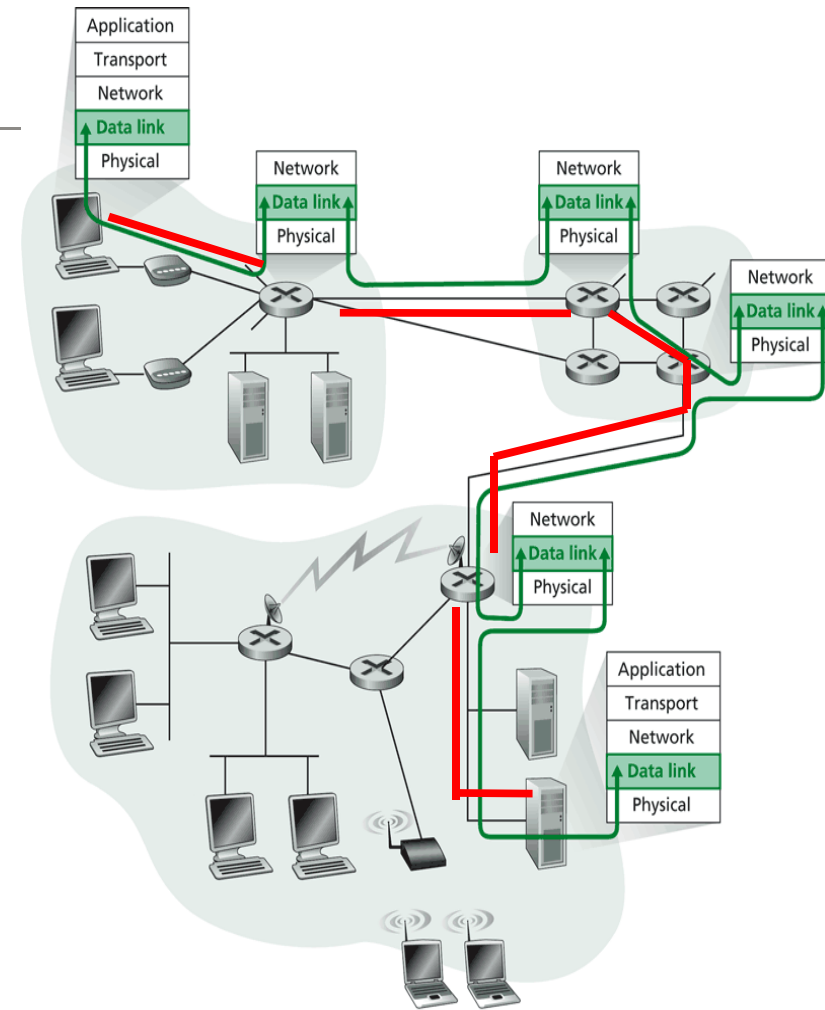

Figure 5.1 ♦ The link layer

Linkkikerroksen tehtäviä

otsake

data

lopuke

Kehystys (framing)

Kehyksen rakenne ja koko riippuu siitä, millainen linkki on kyseessä

Otsake, data, lopuke

Kohteen ja lähteen osoittaminen

Yhteiseen linkkiin voi olla liitettynä useita laitteita

Käytössä laitetaso MAC-osoite (Medium access control)

Yhteisen linkin varaus ja käyttö (link access)

Esim. langaton linkki, keskittimiin yhdistetyt linkit

Luotettava siirto

Langattomilla linkeillä suuri virhetodennäköisyys

Linkkitaso huolehtii oikeellisuudesta

Miksi tästä täytyy huolehtia vielä kuljetuskerroksella?

Jotkut linkkityypit eivät huolehdi lainkaan!

Jos kehys hävitettävä ..

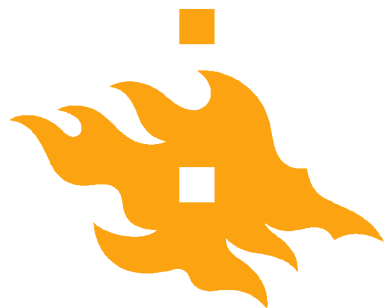
Tarkistussumma

Internet-checksum

Yhteenlasketaan 16 bitin kokonaisuuksia, yhden komplementti
Kuljetuskerros laskee ja tarkastaa UDP- ja TCP-protokollissa
Huom. IP sekä UDP/TCP ja UDP optionaalinen
Ei kovin tehokas; linkkikerros ei käytä

CRC (cyclic redundancy check)

Linkkikerroksella paljon käytetty virheenpaljastusmenetelmä,
helppo toteuttaa laitteistotasolla, luotettava
Perustuu polynomien aritmetiikkaan
tunnetaan myös nimellä polynomikoodi (polynomial code)
Useita tarkistusbittejä; havaitsee usean bittivirheen ryöpyn.

Lähetysvuorojen jakelu

- Yksi yhteinen kanava lähettäjiille
 - Lähetys onnistuu vain, jos yksi kerrallaan lähettää
- Jos useampi lähettää yhtäaikaan, syntyy yhteentörmäys
 - Kaikki solmut saavat useita signaaleja, "bittimössöä"
 - Törmänneet sanomat tuhoutuvat ja ne on lähetettävä uudelleen
- Multiple Access Protocol
 - Tapa, jolla solmu päättää, voiko se lähettää
 - Kuinka solmun on toimittava törmäystilanteessa
 - Neuvottelu samassa kanavassa!

Lähetysvuorojen jakelu

- 1) **Kanavanjakoprotokollat** (channel partitioning protocol)
Jaa kanavan käyttö 'viipaleisiin' (time slots, frequency, code)
Kukin solmu saa oman viipaleensa
TDMA, FDMA, CDMA
"Käytä sinä tätä puolta, minä tätä toista"
- 2) **Kilpailuprotokollat** (random access protocols)
"Se ottaa, joka ehtii."
Jos sattuu törmäys, yritä myöhemmin uudelleen.
Aloha, CSMA, CSMA/CD
- 3) **Vuoronantoprotokollat** (taking-turns protocols)
Jaa käyttövuorot jollakin sovitulla tavalla:
vuorokysely (polling), vuoromerkki, ...
"Minä ensin, sinä sitten."

Kilpailuprotokollat: Lähetyskanavan kuuntelu (CSMA)

Kuuntele ennen kuin lähetät

Asema tutkii, onko kanava jo käytössä (carrier sense)

Jos siirtotie on vapaa, saa lähettää

Jos siirtotie on varattu, odota satunnainen aika ja yritä uudelleen

CSMA (Carrier Sense Multiple Access)
Useita variaatioita

Ei aina paljasta jo alkanutta lähetystä

Aina huomaaminen ei ole mahdollista

Esim. satelliittikanavan kuuntelu ei paljasta, onko jokin muu maa-asema jo aloittanut lähetyksen

Langattomassa lähiverkossa lähettäjän ympäristön kuuntelu ei kerro, onko vastaanottaja saamassa sanomia muilta

CSMA/CD

(Carrier Sense Multiple Access with Collision Detection)

Asema kuuntelee myös lähettämisen jälkeen

Langallinen LAN: törmäys => signaalin voimakkuus muuttuu

– Esim. Ethernet

Langaton LAN: hankalaa

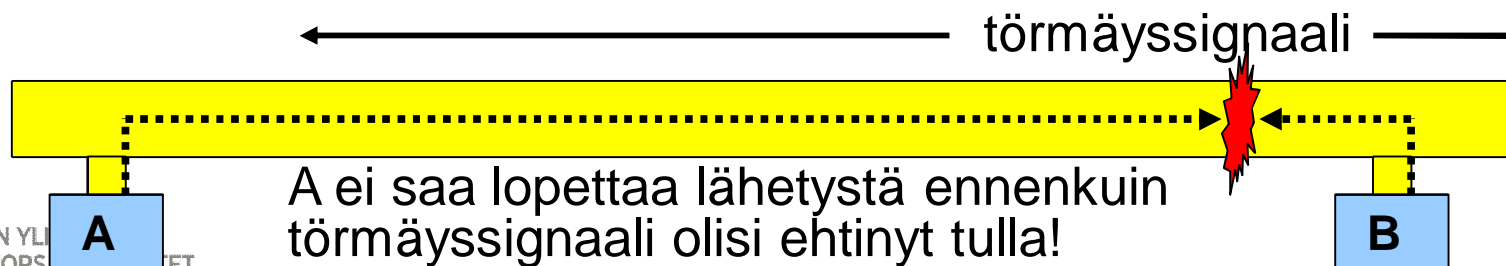
Jos törmäys, keskeytä lähettäminen **heti**

ja yritä uudestaan satunnaisen ajan kuluttua

Näin törmäyksen aiheuttama hukka-aika pienenee

Kauanko kuunneltava?

2* maksimi etenemisviive solmujen välillä

Ethernet

Yleisin lähiverkkoteknologia

Yksinkertainen, edullinen, helppo laajentaa

Lähiverkko syntyy kytkemällä koneet keskittimeen tai kytkimeen

IEEE:n standardoima LAN-verkko

Klassinen Ethernet (10 Mbps): CSMA/CD (kuulosteluväylä)

Fast Ethernet (FE, 100 Mbps), Gigabit Ethernet (GE), 10 Gigabit Ethernet, 100 Gb Ethernet (pian??), 400Gb Ethernet (tulossa??)

1 TB Ethernet (joskus vai ei ollenkaan??!)

- Yleensä kytkentäisiä kaksipisteyhteyksiä

Muita lähiverkkostandardeja

- Token Ring (vuororengas)
- FDDI (Fiber Distributed Data Interface)
- WLAN (langaton lähiverkko)

Ethernet Timeline (ennuste 2003)

- * 10 Megabit Ethernet 1990
- * 100 Megabit Ethernet 1995
- * 1 Gigabit Ethernet 1998
- * 10 Gigabit Ethernet 2002
- * 100 Gigabit Ethernet 2006**
- * 1 Terabit Ethernet 2008**
- * 10 Terabit Ethernet 2010**

April 24, 2008

Terabit Ethernet around 2015

**Bob Metcalfe (ethernet
coinventor)**

**gave a keynote speech,
"Toward Terabit Ethernet."**

MAC-osoite

Lähes 300 biljoonaa erilaista osoitetta.

Lähes 17 miljoonaa valmistajanumeroa, kuhunkin mahdollista lähes 17 miljoonaa osoitetta.

MAC spoofing

48-bittinen (6 tavua)

24 b kertoo valmistajan ja 24 b identifioi ohjainkortin (adapter)

IEEE jakaa valmistajanumerot

Kiinteä - Liitetty mukaan valmistuksessa

Säilyy, vaikka laite toiseen verkkoon (toisin kuin IP-osoite)

Ohjain

Kuulee kaikki kanavalla kulkevat kehykset

Välittää omalle koneelle vain sen MAC-osoitteella tai yleislähetysosoitteella

FF-FF-FF-FF-FF-FF merkityt lähetykset

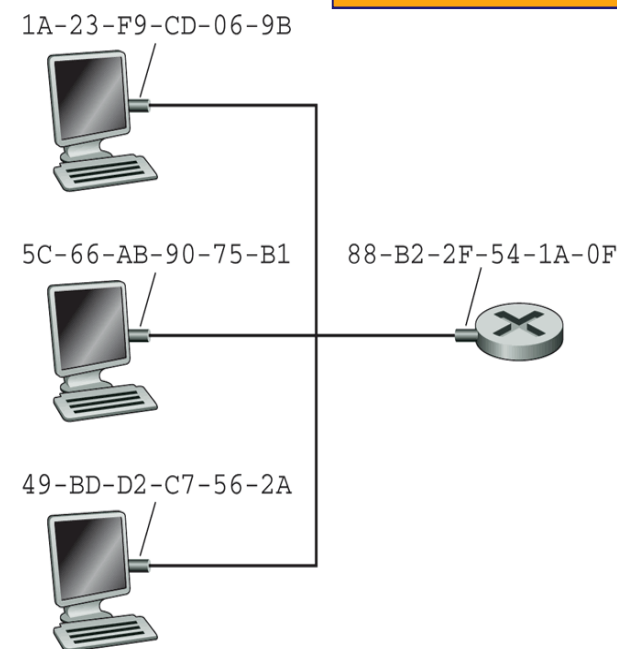

Fig 5.17 [KR12]

ARP-protokolla

(Address Resolution Protocol)

MAC-
yleislähetysosoite:
FF-FF-FF-FF-FF-FF

ARP-protokolla lähettää **yleislähetysosoitteella** kyselyn, jonka kaikki vastaanottavat.

Oman osoitteensa tunnistava laite **vastaa kyselijän MAC-osoitteeseen** ja kertoo oman MAC-osoitteensa

"aa-bb-cc-dd-ee-ff", "FF-FF-FF-FF-FF-FF"

"Kenen IP-osoite on "xx:yy:zz:vv"?"

"kk-ll-mm-nn-oo-pp", "aa-bb-cc-dd-ee-ff"

ARP-taulun sisältö kootaan suorituksen aikana, aluksi tyhjä

IPv6:ssa Neighbour Discovery Protocol (NDP)

Kytkimen kytkentätaulu

-tietojen keruu saapuvista kehyksistä

Aluksi taulu on tyhjä

Saapuva kehys

Lähteen MAC-osoite x,
kohteen MAC-osoite y,
tuloportti p, yms

Lähde X ei ole taulussa =>

Lisää (X, p, TTL) tauluun
eli **kytkin oppii, että
osoite X on
saavutettavissa portin
p kautta**

Lähde X on taulussa =>
päivitä TTL

Kohde Y ei ole taulussa =>

Lähetetään kehys kaikkiin
muihin portteihin =
tulvitus (flooding)

Opitaan myöhemmin Y:n
oikea portti jostain sen
lähettämästä kehyksestä

Lähde X ja kohde Y jo
taulussa

X ja Y samassa portissa =>
hylkää kehys (on jo
oikeassa aliverkossa)

X ja Y eri porteissa =>
lähetä kehys Y:n porttiin

Kertauskysymyksiä

Miten lähiverkko rakennetaan?

Reititin vs. kytkin vs. keskitin?

IP-osoite vs. MAC-osoite?

ARP-protokolla ja ARP-taulu?

Takaperinoppiminen ja kytkentätaulu?

Bittivirheiden havaitseminen?

CRC?

Lähetyskanavanjako?

CSMA/CD?

ks. kurssikirja s. 501

Langattoman verkon komponentit

Fig 6.1 [KR12]

Tukiasema

LAN-yhteys
pääsy Internetiin

Langattomat linkit

koneesta tukiasemaan
koneesta koneeseen
Rajattu kuuluvuusalue

Isäntäkoneet

Laptop, PDA, IP-puhelin
Suorittaa sovelluksia
kiinteä tai liikkuva

Haasteet

virhealtis linkki
liikkuva työasema

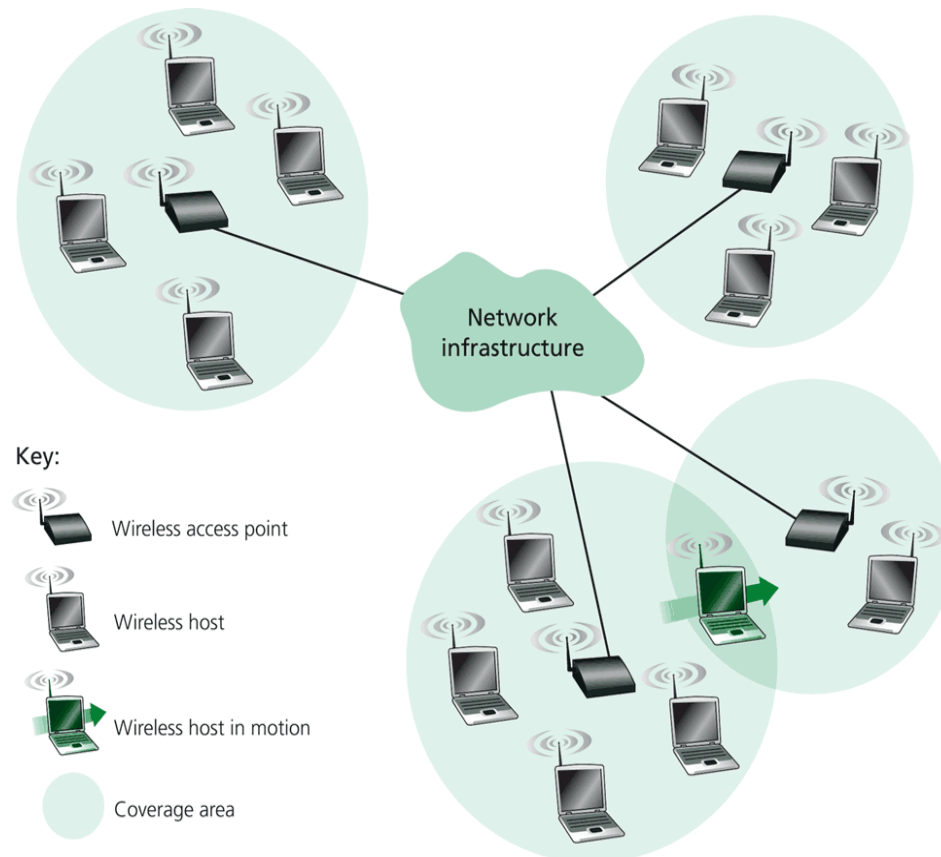

Figure 6.1 ♦ Elements of a wireless network

Kurssikoe

Kurssikoe ke 11.12.2013 9.00-12 A111

Tänään luennon jälkeen voin esitellä
Nodes laboratoriota 1. krs:n aulassa

To 5.12 on kertausluento, jonka pitää Ella Peltonen